

Lamed

*List za radoznaće
Izabrao i priredio Ivan L Ninić*

Godina 14

Broj 5

Maj 2021.

Ben-Dror Yemini

Industrija laži (INDUSTRY OF LIES)

Ova knjiga je posvećena Rodžeru Uotersu (Roger Waters), Noamu Čomskom (Noam Chomsky), Normanu Finkelštajnu (Norman Finkelstein), Naomi Klajn (Naomi Klein), Judit Butler (Judith Butler), Džonu Mershajmeru (John Mearsheimer), i mnogim drugim učenjacima i studentima, novinarima i aktivistima iz Jevrejskog glasa mira (Jewish Voice of Peace - JVP) i iz drugih nevladinih organizacija koji, namerno ili nenamerno šire laži o Izraelu. Ovu sam knjigu pisao delom za njih, i nadam se da će je pročitati otvorenog uma.

Uvod

Pre nekoliko godina sam prisustvovao jednom događaju u Bostonu, a imao je veze sa Izraelom. Dok sam prilazio zgradi video sam dve mlade žene prijatnog izgleda koje su nosile transparent kojim protestuju zbog „genocida“ koji Izrael sprovodi nad Palestincima. Prišao sam im, pa je usledio prijateljski razgovor. Postavio sam im pitanje koje mi se učinilo direktnim: Koliko je Palestinaca ubijeno u genocidu? Njih dve su se zgledale. Jedna je pokušala da pogodi i rekla je nešto kao „milioni“.

„Milioni?“ upitao sam. „Gde ste našli taj broj?“

One su izređale nekoliko imena učenjaka koji su pisali o „genocidu“ Palestinaca. Nastavili smo razgovor. Poverile su mi da veruju da Izrael čini zločine protiv ljudskosti manje-više svakodnevno, i onda su ponovo citirale učene radove kojima su potkrepile svoje verovanje. Treba napomenuti da su obe te žene bile aktivistkinje jedne organizacije koja se naziva „Jevrejski glas za mir“ („Jewish Voice for Peace“). To su bile mlade žene koje su delovale u skladu sa jasnom političkom i humanitarnom osetljivošću i željom da se od sveta na-

čini bolje mesto. Nisu ni malo delovale kao antisemiti.

Mada sam bio u velikom iskušenju da se posvađamo, ipak sam bio znatiželjniji nego što sam bio borben. Kako dobromamerne, načitane studentkinje, dođu do toga da veruju u direktne, presne laži o konfliktu za koji se čini da su zabrinute? Upustile su se u politički aktivizam jer su verovale u ljudska prava i važan jevrejski koncept *Tikun olam*, popravljanje sveta. Rekle su mi da ih je aktivizam doveo do otkrića „zločina“ koje Izrael čini.

Jedna od njih je imala baku koja je preživela Holokaust. Roditelji su joj bili cionistički aktivisti. Pitala ih je o jezivim stvarima koje Izrael navodno radi: o etničkom čišćenju, genocidu i apartheidu. „Rekla sam roditeljima,“ kazala je, „da, ako vole Izrael, ta ljubav ne sme biti slepa.“ Roditelji joj nisu ponudili prihvatljive odgovore. Vremenom je bivala sve aktivnija u svojoj organizaciji.

Što se druge žene tiče, njen profesor – zapravo šef katedre – svoje je studente upoznao sa „nizom izraelskih zločina“. I ona je postala aktivista iz zabrinutosti što je njen jevrejski identitet kompromitovan, a usmerenje joj je dao profesor koji je izraelska nedela opisao kao „fašizam“.

Mada je istina često žrtva vrelih političkih rasprava, ono što izobličenja kojima je Izrael izložen čini neobičnim je široka zastupljenost akademskih učenjaka, koji sa sobom donose pretpostavku objektivnosti i prestiža svojih institucija, i u javnu debatu ubrizgavaju tvrdnje za koje se lako može dokazati da su neistinite.

Izrael se, uz varirajući stepen otvorenosti, optužuje za genocid, etničko čišćenje, kolonijalizam, apartheid i ratne zločine. Takođe se optužuje, preko predstavnika zapadnih zemalja – a naročito Amerike – za otmicu spoljnjiopolitičkih odluka tih zemalja. Za mnoge autore koji iznose takve tvrdnje Izrael nije predmet proučavanja već neprijatelj, i oni grade celu industriju laži da bi osigurali poraz tog neprijatelja.

Slika Izraela koju prikazuju ovi učenjaci praktično nema nikakve veze sa stvarnim Izraelom, njegovom istorijom, namerama ili uticajem. Ovi se

učenjaci, kad god mogu, oslanjaju na izmišljene ili diskreditovane izvore, na istinite činjenice na groteskan način iščupane iz konteksta, i na priče koje ne služe istini niti miru. Oni su konstruisali mrežu pseudo-nauke, papirni trag koji svakom piscu dozvoljava da citira ono što su drugi u istom krugu napisali, deleći jedinstvenu svrhu koja je više politička nego naučna: diskreditovati jednu državu i okupiti trupe koje će u tu svrhu biti upotrebljene.

Možda je primer o kome se najviše govori poslednjih godina knjiga *Izraelski lobi i spoljnja politika SAD*, koju su napisali poznati učenjaci Džon J. Mershaimer (John J. Mearsheimer) sa Univerziteta u Čikagu i Stefan M. Uolt (Stephen M. Walt) sa Harvarda. Objavljena 2007. godine, ova je knjiga tvrdila da je „labava organizacija pojedinaca i organizacija koje aktivno rade na pomeranju politike SAD u pro-izraelskom pravcu“ bila odgovorna za radikalno iskrivljavanje odluka niza administracija i Kongresa.

Američka neopoziva podrška Izraelu, tvrde oni, išla je nasuprot očiglednim interesima SAD na Srednjem istoku, ohrabrvala terorizam i udaljavala prirodne saveznike. „Sada, kada je Hladni rat završen,“ napisali su oni, „Izrael je postao strateški teret za Sjedinjene Države. Pa ipak, nijedan političar od karijere neće to nikad izustiti javno, ili čak nagovestiti to kao mogućnost.“¹

Niko nikad nije poricao postojanje proizraelskih grupa, kao što je AIPAC, koje pokušavaju da utiču na politiku Vašingtona, ali knjiga *Izraelski lobi* radikalno naduvava njihov uticaj, sa marginalne strane posmatra američke interese i prepostavlja da je to mejnstrim. A zatim, ta knjiga krivi pomenuti lobi za sve – od opadanja američkog prestiža u svetu do rata u Iraku.

Uspeh knjige *Izraelski lobi* – bila je nacionalni bestseler, i dalje se smatra prekretnicom u debati o spolnjoj politici SAD – dogodio se uprkos očiglednim intelektualnim nedostacima. Pišući o njoj u *New York Times*-u, Lesli H. Gelb je za tu knjigu rekao da je „uglavnom pogrešna, knjiga koja dovodi u zabludu“. Zaista, knjiga je direktno problematična za svakog ko je upoznat sa američkom politikom.

Slično tome, zanemarivanje činjenice da strane vlade ulivaju mnogo više novca da bi uticale na Vašington, i da one čine mnogo veći „anti-izraelski lobi“, znači namerno iskrivljavanje slike. Treba spomenuti samo infuzije gotovog novca iz Saudijske Arabije i Katara direktno u medije, trustove mozgova, odeljenja za javne poslove i u direktno lobiranje.

Odgovarajući na jedan raniji esej na istu temu, koji su Mershajmer i Uolt objavili 2006. u *London Review of Books*, Kristofer Hičens (Christopher Hitchens), za koga se ne može reći da je vatreni branitelj izraelske politike, imao je da kaže sledeće o njihovo tezi: „Želja da bude onako kako su

zamislili, dovela ih je do ozbiljne pogrešne interpretacije porekla problema i do toga da proizvedu članak koga od potpune dosade i mediokritetstva spasava samo to što malo, ali nepogrešivo, smrducka.“³

Međutim, Uolt i Mershajmer su zidali na pokretu koji je decenijama izgrađivan. Mnogo veća skupina učenjaka, manje poznatih u SAD, izgradila je svoje kompletne karijere na još blještavijim izmišljotinama u vezi sa Izraelom.

Pre nešto više od jedne decenije, pošto sam mnogo godina bio aktivista-mirovnjak i dok sam još pokušavao da nađem svoje mesto u novinarstvu, naišao sam na bizaran mali članak koji je napisao jedan učenjak sa Univerziteta u Haifi, po imenu Ilan Pape. Članak se pojavio u veoma čitanom egipatskom nedeljniku *Al Ahram*.⁴ Pape je svojim egipatskim čitaocima pričao o izraelskim stavovima u odnosu na „transfer“ – to je izraelska skraćenica, pozajmljena iz engleskog jezika, koja stoji za „izbacivanje silom Palestinaca iz Zapadne obale i iz oblasti Gaze“. Tu ideju su tokom godina povremeno pominjali malobrojni – ali glasni – marginalni aktivisti ekstremne desnice, uglavnom iz poznate i zabranjene partije *Kah* koju je vodio Meir Kahane, a kasnije, u manje ekstremnoj verziji, iz krajnje desne partije *Moledet* koju je vodio Rehavam Ze’evi.

Prema pisanju Pape-a, međutim, transfer se nikako ne može nazvati sporednom idejom u Izraelu. U njegovoj verziji razgovor o transferu ne samo da nije bio neprihvatljiv u javnom govoru, on je, naprotiv, odslikavao dominantan stav jevrejske države: „Ministri na visokim položajima u *Laburističkoj* partiji podnosili su vlasti predloge o transferu,“ rekao je on svojim čitaocima. Još gore: bilo je, kako je rekao, „profesora i ljudi iz medija koji su se otvoreno zalagali za transfer,“ a jedna „akademска institucija je, zvanično i moralno, postavila transfer kao opciju koju bi preporučila“. Činjenica je, zaključio je on, da „mašo ima onih u Izraelu koji bi se usudili da se usprotive transferu“.

Ništa od toga verovatno nije bilo istina, ali je Ilan Pape nastavio da gradi na tome i napravio je karijeru na kampanji da Izrael nema nikakvo pravo da postoji, uveo je klevetu „genocida“ kroz opise izraelske politike, uprkos očiglednom nepostojanju stvarnog genocida. Tokom karijere koja je trajala decenijama on je pisao knjige sa naslovima kao što je *Etničko čišćenje Palestine* (2006), na kraju je dobio posao na Univerzitetu Exeter – što je bilo na liniji njegovog bojkota izraelskih univerziteta. Uticaj mu je rastao uglavnom na osnovu plodnog pisanja u kome se bavio izmišljotinama, iskrivljavanjima i selektivnim čitanjem. Beni Moris (Benny Morris), učenjak srednjeistočnih studija je o njemu napisao: „U najboljem slučaju,

Ilan Pape je sigurno jedan od najaljkavijih istoričara na svetu, a u najgorem – najnepošteniji⁵.

Ali, daleko od toga da je Pape usamljen. Članci tipa onog koji je napisao za *Al Ahram* 2002. godine, umnožili su se tokom poslednjih deset godina. Onome što je danas, u suštini, krvna kleveta, daje se učena patina, pomaže se uvođenju laži o Izraelu u glavne zapadne medije, mnogo šire od tradicionalnih i marginalnih arena anti-izraelskih ekstremista i teoretičara zavera.

Pridružili su se i drugi učenjaci, odbacivši svaki osećaj za nepristrasnu analizu i pripisali su demonske motive i akcije Izraelu i cionističkom pokretu koji ga je stvorio. Mershaimer je, na primer, vatreno tvrdio da je ono „što se dogodilo palestinskom narodu od 1948. godine na dalje, jedan od najvećih zločina u modernoj istoriji“.⁶ Takođe je razvio naviku da one Amerikance koji daju podršku Izraelu etiketira kao „nove Afrikanere“, što je referenca za južnoafrički režim aparthejda.⁷ Još jedan istaknuti učenjak, Juan Koul (Juan Cole) sa Univerziteta Merilend, tvrdi da su izraelske akcije u Gazi „najgori ishod zapadnjačkog kolonijalizma bilo gde u svetu, osim u Kongu“.⁸

Nijedan od tih profesora nije marginalna ličnost. Oni su vodeći učenjaci, sa značajnim brojem sledbenika unutar i izvan akademskih krugova. Oni otelovljuju mrežu laži koja preuzima proučavanje izraelsko-arapskog sukoba, i obezbeđuju gorivo za mnogo širi momenat demonizacije Izraela, sa ciljem krajne izolacije i uništenja te zemlje.

Čovek ne mora da ima loše namere da bi pao pod uticaj laži – potrebno je da bude samo malo lenj i, iz ovog ili onog razloga, ubeđen da ne treba da bude do kraja na strani Izraela. Kada se jednom nađete u takvom položaju, cela baterija knjiga i članaka i elokventnih javnih ličnosti koji prave spiskove velikih zala koje čini jevrejska država odmah je tu da podrži, obogati i produbi vašu ljutnju.

Činjenica da sam Izraelac, ubeđen da su takve tvrdnje providne i bezobrazne za svakoga ko ima bar malo znanja i pošteno, kritičko oko, nije jedini razlog što me posebno ljuti takav način pisanja. Važnija je moja posvećenost miru i moja želja da dođe do pomirenja.

Mnogo godina sam verovao da te učene laži nisu dovoljno važne da bi se na njih obraćala pažnja. Mada je svet pun mrzitelja, antisemita i ludaka, verovao sam da će na polju visoke politike i civilizovanog razgovora uvek biti moguće pronaći ozbiljne ljude sa obeju strana, koji prepoznaju dobrobiti mira kroz kreativne kompromise, i koji su saglasni u pogledu osnovnih istorijskih činjenica. Drugim rečima, da je glavna prepreka miru – tvrdoglavost, a ne kleveta.

Kako je vreme prolazilo pokazalo se da nisam bio u pravu. Poslednjih decenija se javna debata u zapadnom svetu premestila sa razgovora o moguć-

nosti postizanja sveobuhvatnog mirovnog sporazuma, na razgovor o tome da li Izrael treba bojkotovati i osuditi kao zli režim koji podseća na nacističku Nemačku i na Južnu Afriku iz doba aparthejda.

Sada su laži postale centralna tema. Za života samo jedne generacije, tvrdnje kao što su one koje zastupaju Pape, Mershajmer i Koul proširile su se daleko izvan njihovih akademskih disciplina. Kao što je Martin Kramer - izraelsko-američki politikolog koji je radio na Univerzitetu Tel Aviv, Univerzitetu Harvard i na Vašingtonskom institutu za Bliski istok – dokumentovao, „Asocijacija za proučavanje Srednjeg istoka“ (Middle East Studies Association – MESA) je središte ovog mora promena, koja je velikom većinom 2015. godine izglasala početak procesa razmatranja potpunog akademskog bojkota Izraela.⁹

Poslednjih su godina anti-normalizacijske snage postale pogonska sila u celom zapadnom svetu. Njihov glavni fokus, poznat pod imenom BDS (Boycott, Divestment, Sanctions – Bojkot, lišavanje, sankcije), jasno je modelovan prema anti-aparthejd pokretu iz 1980-ih, koji je doveo do međunarodne izolacije Južne Afrike i doprineo padu aparthejd režima. Sada je postigao uspehe zaokupljajući umove samostojnih aktivista na polju kulture, sa velikim umetnicima kao što su Rodžer Volters (Roger Walters), Elvis Kostelo (Costello) i Lorin Hil (Lauryn Hill), koji su javno odbili da nastupaju u Izraelu. Na stotinama američkih koledža anti-izraelski raspoloženi studenti u protestu sve više pokušavaju da bojkotuju proizvode iz Izraela kao što su *Sabra humus* i *SodaStream* mašine za gazirane napitke, proizvedene u Izraelu, ili da proguraju rezolucije koje pozivaju na bojkot Izraela.

Oni koji podržavaju BDS su eksplicitno odbacili rešenje sa dve države kao rešenje izraelsko-palestinskog sukoba – što znači da ih uopšte ne zanima dijalog, pomirenje i miroljubivo rešenje, ili bilo šta od onog što borci za mir tradicionalno zagovaraju. Akademска udruženja, kao što je „Američka asocijacija studenata“ (American Studies Association – ASA), neprekidno raspravljaju o tome da li da zabrane kontakte sa učenjacima koji dolaze sa izraelskim univerzitetima – čime se delotvorno osuđuju karijere mladih izraelskih naučnika – dok religiozni pokreti, kao što je Prezbiterijanska crkva, takođe razmatraju bojkot Izraela. Svemu tome su osnova navodni izraelski „genocid“, „etničko čišćenje“ i „zločini protiv čovečnosti“.

Industrija laži je primenjena na vrlo različitim intelektualnim i emocionalnim nivoima. U Sjedinjenim Državama, na primer, ona je povezana sa debatama oko rasa i oko tretmana Afro-Amerikanaca od strane lokalne policije – pri čemu se pro-palestinski aktivisti pridružuju i dodaju ulje na vatru protesta u Fergusonu i Baltimoru, čak tvrdeći da je taktika koju koristi policija protiv manjina

pod uticajem obuke koju dobija od izraelske policije.¹⁰

Preovlađujući post-nacionalni sentiment u Evropi učinio je da ljudi izuzetno lako identifikuju cionizam sa svim bolestima militantnog nacionaлизma koji vide kao suštinu uzroka Holokausta – i time se lako dolazi do paralele između Izraela i nacističke Nemačke. Kada je glavni švedski tabloid *Aftonbladet* 2009. godine naveo da IDF (Israel Defence Force – Odbrambena vojska Izraela) uzima organe od uhapšenih Palestinaca koji su umrli u zatvoru – nikakvog izvinjenja ili ispravke nije bilo uprkos oštrom primedbi iz celog sveta i uprkos nedostatku bilo kakvih verifikovanih dokaza koji bi potvrdili takvu tvrdnju. Najviši zvaničnici te zemlje su branili sadržaj članka – jer tako funkcioniše slobodna štampa.

Nema potrebe reći: potpuno je legitimno, čak je neophodno, kritikovati Izrael. Propagatori laži će vam reći da branitelji Izraela insistiraju na tome da jevrejska država „ne može grešiti“. I to je prevara. Čovek bi teško na celoj zemljinoj kugli mogao da nađe narod koji je tako ozbiljno i kompulsivno samokritičan kao što su to Izraelci. Ali kritikovanje ne podrazumeva napuštanje osnovnih standarda intelektualnog integriteta. Ono ne opravdava laži. U izraelsko-arapskom sukobu laži su postale suština, poenta svega. One skrivaju pravu sliku.

Niti je naročito iznenađujuće da su neki od najglasnijih podupirača industrije laži, kao što je Pape, i sami Izraelci, imaju sinekure na istaknutim univerzitetima i pišu tendenciozne kolumnе u najprestižnijim izraelskim novinama. Izrael je demokratija i javna debata je slobodna i žestoka. Svaka demokratija obezbeđuje mesto privilegovanoj eliti koja, iz ovog ili onog razloga, nalazi da treba da kritikuje same temelje društva – u ime akademskih sloboda. Razlika je u tome što oko Izraela postoji globalni pokret koji nalazi zadovoljstvo u promovisanju tih lažova, finansira njihove turneje na kojima promovišu svoje knjige, i od njih stvara slavne osobe.

Jedan od najznačajnijih ishoda industrije laži je da naduvava izraelsko-palestinski sukob daleko preko stvarnog, komparativnog značaja u svetu. Čini se da se svi slažu da je izraelsko-palestinski sukob već godinama najviše publikovan konflikt na svetu.

Novinar-veteran, Mati Friedman (Matti Friedman), koji je pola decenije radio u jerusalimskom birou Asošited presa, nedavno je rekao ovo: „Kada sam radio kao dopisnik za AP, ta je agencija imala više od 40 ljudi koji su pokrivali Izrael i palestinske teritorije. To je bio značajno veći broj novinara nego što je AP imala u Kini, Rusiji ili Indiji, ili u svih 50 država Podsaharske Afrike zajedno. Taj je broj bio veći od ukupnog broja

zaposlenih koji sakupljaju vesti u svim zemljama u kojima se dogodilo 'Arapsko proleće'“.¹¹

Pošto je industrija laži toliko moćna, ona sa sobom donosi i neproporcionalnu količinu javnih rasprava, pa se i najveći napor uključujući i oko 30.000 ljudi samo u Siriji. Tokom te godine ubijeno je 36 Palestinaca. Istina je, 36 je mnogo, i previše, ali manje od svakodnevnog bilansa u drugim konfliktima – kojima je Keri poklonio mnogo manje pažnje.

Treba hvaliti mirovne napore. Međutim, prečesto takvi diplomatski naporu potiču od verovanja, ponekad nagoveštenog a ponekad izrečenog direktno, da je izraelsko-palestinski sukob najvažniji problem i glavni izvor nasilja, ne samo na Bliskom istoku već u celom svetu. Veliki broj jako uticajnih ljudi ovu grešku uzima kao aksiom. Pa ipak, to verovanje, koje je raniji američki diplomat Eliot Abrams (Elliott) nazvao „teorijom epicentra“, a neki drugi „mitom o centralnosti“, nema nikakve osnove u realnosti.¹² Izrael nema nikakve veze, i nikada nije imao nikakve veze sa bilo kojim od najkrvavijih ratova koji su vođeni od njegovog nastanka.

Izrael nema nikakve veze sa ratom u Koreji, sa kravom kineskom Kulturnom revolucijom, sa genocidom u Ruandi, sa ubijanjima u Vijetnamu, Kambodži, Kongu, Čečeniji i sa desetinama drugih košnica nasilja. Niti se može pronaći makar trag povezanosti Izraela sa najgorim afričkim sukobima u Sudanu, Somaliji, Nigeriji, Kongu ili u Srednjoafričkoj Republici.

U tim sukobima bivaju ubijene hiljade ljudi svakog meseca, desetine hiljada svake godine, ali svetski mediji jedva da na njih obrate pažnju. Sasvim malo istraživačkih instituta i univerzitetskih katedri se bavi njima. Ali izraelsko-arapski sukob, čiji relativni doprinos nasilju i broju izbeglica u svetu je marginalan, na misteriozan način je postao „najopasniji po svetski mir“. Jedino ime koje se opravdano može dati takvom fokusiranju je - opsesija.

Često se kaže da se izraelsko-palestinski čorak nalazi u srcu onoga što izaziva konflikte u arapskom ili muslimanskom svetu, i raspaljuje plamen besa muslimanskih zajednica u celom svetu, čime se začinje globalni terorizam. Kada ga je Jon Stjuart (Jon Stewart) upitao za prave motive koji stoje iza ubistava crtača i urednika francuskog satiričnog nedeljnika *Charlie Hebdo* 2015. godine, prve reči odgovora bivšeg američkog predsednika Džimija Kartera (Jimmy Carter) su bile: “Pa, jedan od uzroka je palestinski problem“.

Već generacijama vrhunski politički savetnici u Vašingtonu, povezani sa obe glavne političke partije, tvrde da je bavljenje palestinskim pitanjem ključ ne samo stabilnosti na Bliskom istoku, već i za ponovno uspostavljanje američke pozicije u celom svetu. Čak je i raniji američki predsednik Bil Klinton, koga se ne može optužiti za anti-izraelsko raspoloženje, nešto u tom pravcu takođe izjavio. Rešavanje tog konflikta, rekao je on, „zahtevaće bar polovinu napora u celom svetu – ne samo u regionu – da bi se rešili terorizma... Imalo bi daleko najviše uticaja u poređenju sa bilo čim drugim što bi moglo da se uradi.“¹³

Takav način razmišljanja, kako Abrams piše, „uvek je bio besmislica“. Uprkos bučnoj retorici koja tvrdi suprotno, Izrael nije imao nikakve značajne veze sa najkrvavijim sukobima u arapsko-muslimanskom svetu koji su, svi zajedno, uništili živote miliona ljudi tokom poslednje decenije: Irak, Sirija, Libija, Jemen, Pakistan, Afganistan, Sudan i Somalija. Niti se nagla pojava radikalnih islamskih terorističkih grupa, kao što su al-Kaida, Boko Haram, Islamska država, al-Nusra, al-Šabaab, Laškar e-Taiba, ili Muslimansko bratsvo u Sudanu – kao ni najveći napadi ovih grupa počinjeni u Nju Jorku i Vašingtonu, Londonu i Madridu, Parizu i Briselu, ili u Mumbaju i Mogadišu – mogu ni na koji način povezati sa Izraelom, uprkos retorike koja se koristi.

Kako vreme prolazi događa se sve više sukoba, brutalnih i surovih, u Nigeriji, Maliju, Ukrajini, Čečeniji i Dagestanu. I opet, nijedan od njih nema nikakve veze sa izraelsko-arapskim sukobom. Izgradile su se, uzdigle i ojačale razne zaraćene denominacije, ciljale su svoje neprijatelje, bez ikakve veze sa Izraelom. Isto važi i za Muslimansku braću, najjači pokret celog *Suni* islama, koji je nastao pre nego što je postojao Izrael, i koji je jačao i širio se bez bilo kakve veze sa Izraelom.

Ovi fenomeni su uzrokovani uglavnom internim razvojem događaja u muslimanskom svetu – a tu spada, između ostalog, i ogromno bogatstvo od nafte i prirodnog gasa koje se neprekidno ulivalo u studijske centre i *medrese* (muslimanske škole) na mestima kao što su Pakistan i Afganistan, a kasnije i u drugim zemljama, uključujući i muslimanske centre na Zapadu. To bogatstvo takođe finansira naoružavanje i obuku terorističkih grupa koje žele da ubijaju „nevernike“ – uglavnom druge muslimane – a koje se uvek opisuju kao organizacije koje su u tajnoj službi Sjedinjenih Država i Izraela.¹⁴ Izrael nema nikakve stvarne veze s njima. Međutim, Izrael je postao žrtveni jarac, i uvek je optužen i okrivljen za sve.

Da, izraelsko-arapski sukob mora da se razreši, kao što svi konflikti moraju da se razreše. Međutim, nema nikakve potrebe da se živi u iluzijama.

Razrešenje izraelsko-arapskog sukoba neće smanjiti puštanje krvi u celom svetu, i takođe neće smanjiti nivo radikalnog islamskog besa protiv Zapada. Čak i kada se izgovaraju sa najboljim namerama, tvrdnje kao što je ta čine značajni deo ogromne mreže laži i iskrivljavanja koja se plete oko Izraela i Palestine. Nju i dalje plete cela jedna industrija, a cilj joj je da se izmeni način na koji Zapadnjaci vide jevrejsku državu, čime se izjeda globalna podrška koju ona ima.

Borba sa tom disonancjom nije jednostavan zadatak. Ogroman je broj regrutovanih aktivista, naučnika, izveštča i umetnika, a većina njih citira eksterne, navodno objektivne izvore kao podršku sebi. Svaki novinar pokazuje na dvojicu istoričara, svaki istoričar pokazuje na dvojicu političara, a svaki političar pokazuje, opet, na onu prvu dvojicu novinara. Izgrađena je ogromna dvorana sa ehom, a reči su uvek iste: Izrael se ne sme gledati kao na zemlju koja je kao sve druge, niti kao na običnu zemlju kao što su Sjedinjene Države ili Francuska – koje, ponekad, vrše zločine, čak velike zločine, ali se u osnovi procenjuju na razumno proporcionalnoj humanoj skali. Umesto toga, Izrael je suštinsko zlo, rođeno u grehu, i mora se protiv njega boriti i uništiti ga, umesto da dobije razuman tretman.

Cionizam je pokret koji ima samo jednu, i stvarnu tvrdnju, a to je da Jevreji imaju pravo na sopstvenu suverenu nacionalnu državu, isto kao i svi drugi narodi. Pa ipak, u ovo naše doba, Izrael je lišen tretmana kao stvarni entitet i dobio je prezivni epitet – označen je kao „sramota“ i „grozota“, i nije vredan bilo kakvog mesta ili razmatranja kao politička pojava – a sa cionizma je skinuta autentičnost legitimnog pokreta samoumancipacije.

Nema sumnje da je arapsko-izraelski sukob izazvao mnogo patnji na svim stranama, uključujući i među palestinskim Arapima koji su raseljeni ili su izgubili živote. Iskustvo čupanja iz korena, ili postati izbeglica, bez dalnjeg je katastrofa – reč *Nakba* znači katastrofa i Palestinci je koriste za činjenicu formiranja Izraela – i sa palestinskog stanovišta predstavlja formativno iskustvo.

I cionizam je proizvod mnogih vekova jevrejskih izgona i progona, beskućništva, pogroma i, na kraju, genocida. Ali kada se subjektivni narativi tako nepomirljivo sudaraju, neophodno je da se običan narod, koji želi mir, čvrsto drži objektivnih istorijskih činjenica.

Možemo li pošteno reći da je bilo ikakve stvarne razlike između palestinskih izbeglica i desetina miliona drugih koji su bili prisiljeni da napuste svoje domovine u tom istom vremenskom periodu? Da li je Izrael sproveo ogroman i neoprostiv „zločin“, ili govorimo o jednoj od mnogih razmena stanovništva usred oružane borbe – iste one vrste koja se dogodila na mnogim drugim

mestima u vremenu posle Drugog svetskog rata, i po mnogo višu cenu u ljudskim životima nego što je zadesilo Palestince?

Nema nikakve potrebe da se skrivaju ili umanjuju stvarni tragični događaji – uključujući i jedan broj zločina o kojima treba govoriti – koji su pogodili Palestince, a za njih su odgovorni cionisti, a i kasnije, počinjeni od strane izraelske vojske tokom poslednjih sedam decenija. Istovremeno, potrebno je razdvojiti istorijski tacne tvrdnje u vezi lošeg ponašanja od onih koje padaju pred istragom, i staviti stvari u kontekst i u pravu proporciju.

Izrael nikada nije sproveo genocid, ni u nameri niti u stvarnosti. Broj žrtava u svim izraelsko-arapskim sukobima, a naročito u izraelsko-palestinskom sukobu, spada u najniže u istoriji takvih sukoba. Izrael nikada nije uveo apartheid, i ništa takvo nikada nije postojalo. „Dokazi o apartheidu“ su prvenstveno proizvod proturanja laži.

Izraelska kontrola nad Zapadnom obalom i Gazom nije stajala na putu prosperitetu Palestinaca. Po svim objektivnim merilima, ona je samo ubrzala razvoj na tim područjima, uprkos - a ne zbog – velikih napora palestinskog nacionalnog pokreta.

Industrija laži je stvorila jednu od najvećih prevara poslednjih decenija – prevaru istorijskih, čak epskih proporcija. Međutim, tu prevaru nisu stvorili profesionalni propagandisti. Ono što plavi je da ona ne potiče od ljudi zaduženih za odnose sa javnošću, nego od akademika, od medija, od organizacija koje nominalno brane ljudska prava. Mnogi od njih su ispravni, pristojni, dobromerni ljudi. Oni žele da svet bude bolji. Ali to ne umanjuje ozbiljnost prevare. To samo povećava naše teškoće da se s njom obračunamo.

Laž pobeduje. Ta je prevara pretvorila Izrael u jednu od zemalja koje se smatraju najopasnijim po mir u svetu – po rezultatima istraživanja javnog mnjenja u celom svetu.¹⁵ Velika prevara na Zapadu – koju kao dragocenost ne čuvaju samo novinari i akademici, već i značajne globalne institucije, kao što je Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija - deluje u kombinaciji sa paralelnim kampanjama podstrekavanja na neprijateljstvo prema Jevrejima i Izraelu u muslimanskom svetu. Tako je nastala koalicija sila – zastrašujuća i opasnica koalicija koja nema nikakve veze sa ljudskim pravima i nikakve veze sa *Tikun Olam*-om.

Rezultat je da je Izrael postao inkarnacija đavola u očima mnogih, inače dobrih i razumnih ljudi. Ti ljudi, koji istinski žele da vide mir, nemerno doprinose stvaranju čudovišta. Tragedija je i u tome što oni uopšte ne pomažu Palestincima. Oni ne podupiru sporazum ili pomirenje. Oni daju legitimitet najlažljivijim tvrdnjama najekstremnijih aktivista, oni daju snagu ne umerenjacima već najgorim radikalima koji nemaju nikakvog interesa da mir bude postignut.

Svojevremeno je u Izraelu i van njega postojaо mirovni pokret koji je propagirao „dve države za dva naroda“. Sada su ti ljudi potopljeni masom onih koji govore „Bojkotovati Izrael“. Oni koji su za bojkot sistematski i metodično menjaju Izrael u prokletno mesto. Niko ne može da sklopi mir sa prokletnicima.

Izlaganje laži pred javnost doprinoće onom što jeste *Tikun Olam*, i jeste postizanje mira. Kada industrija laži bude zatvorena, kada se na Izrael bude gledalo kao na normalnu zemlju, sa svojim dostignućima i greškama, sa svojom snagom i nedostacima, kao na bilo koju drugu skupinu ljudi – tek tada će značajno porasti šanse mira – u korist muslimana i Jevreja, Palestinaca i Israelaca.

Napomene

1. John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013), str. 5.
2. Leslie H. Gelb, „Dual Loyalities“, New York Times, 23. septembar 2007.
3. Christofer Hitchens, „Overstating Jewish Power“, Slate, 27. mart 2006
4. Ilan Pappe, „Demons of Nakbah“, Al-Ahram Weekly, 16. maj 2002.
5. Benny Morris, „The Liar as Hero“, New Republic, 17. mart 2011.
6. Mearsheimer, uz dozvolu Rashid Khalidi, „Brokers of Deceit: How the U.S. has Undermined Peace in Middle East“ (Boston: Beacon Press, 2014) Mearsheimer je istu ideju izrazio i u drugim prilikama.
7. John J. Mearsheimer, „The Future of Palestine: Righteous Jews vs. The New Afrikaners“, u Anthou Loewenstein and Ahmed Moor, „After Zionism: One State for Israel and Palestine“ (London: Al Saqi, 012), str. 135-153.
8. Ove reči se pojavljuju na blogu Cole-a: „Right-Zionists Try to Silence Walt at the University of Montana“ – „Cionisti-desničari pokušavaju da utišaju Uolta na Univerzitetu Montana“, „Informed Comment“, 17.09.2007, na <https://www.juancole.com>.
9. Martin Kramer, „Radicals Strap Suicide Belt on MESA“ – „Radikali opasali samoubilački pojaz na MESA-i“, „Sandbox“, 18. februar 2015. Za širu diskusiju videti Martin S. Kramer, „Ivory Towers on Sand: The Failure of Middle Eastern Studies in America“ – „Kule od slonovače na pesku: neuspeh srednjeistočnih studija u Americi“ (Washington, DC: Washington Institute for Near East Policy, 2002).
10. Rania Khalek, „Israel-trained police occupy Missouri after killing black youth“ – „Policija obučena u Izraelu okupirala Misuri pošto je ubila mladog crnca“, „Electronic Intifada“, 15. avgust 2014.
11. Matti Friedman, „An Insider’s Guide to the Most Important Story on Earth“ – „Insajderski vodič za najvažniju priču na Zemlji“, „Tablet“, 26. avgust 2014.
12. Elliott Abrams, „What Now for Israel?“ – „Šta sad za Izrael?“, „Mosaic“, 1. septembar 2014; takođe videti

David Hazoni „The Antisemitism We Never Talk About“ – „Antisemitizam o kome nikada ne pričamo“, „The Tower“, februar 2015.

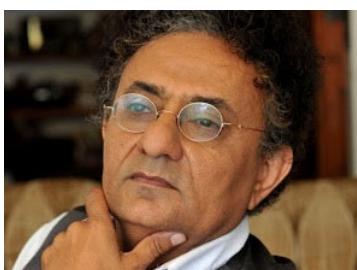
13. „Bill Clinton: Mideast peace would undercut terror“ – „Mir na Bliskom istoku će umanjiti terorizam“, „Jerusalem Post“, 6. oktobar 2010.

14. Anthony Glees and Chris Pope, „When Students Turn to Terror: Terrorist and Extremist Activity on British Campuses“ – „Kada se studenti okrenu teroru: terorističke i ekstremističke aktivnosti na britanskim univerzitetima“ „PBS Frontline“, 25. oktobar 2001.

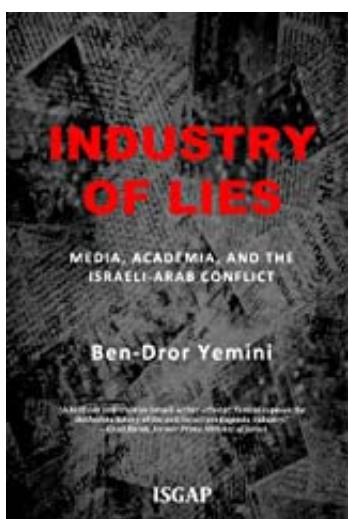
15. „BBC poll: Germany most popular country in the world“ – „Istraživanje BBC-a: Nemačka je najpopularnija zemlja na svetu“, „BBC“, 23. maj 2013.

Preveo Brane Popović

Ben-Dror Yemini je izraelski novinar. Radio je za dnevne novine Maariv, a od 2014. počeo je pisati za dnevni list Yedioth Ahronoth.

Marina Vulićević

Odlazak Žike Bogdanovića

Dugogodišnji direktor Jugoslovenske kinoteke, osim filmom, bavio se i kritikom i eseistikom u oblasti popularne kulture, posebno stripa, televizije i džeza

Živislav Žika Bogdanović, teoretičar umetnosti, stripolog i dugogodišnji direktor Jugoslovenske kinoteke, preminuo je u subotu 3. aprila u Beogradu u 89. godini, objavila je Kinoteka.

Direktor Jugoslovenske kinoteke postao je 1981. i na toj funkciji zadržao se sve do 1990.

Objavio je knjige „Veliki vek filma“ (esej o filmskoj komediji, italijanskom neorealizmu, japanskom filmu), „Od filma do filma“ (esej o velikanima filmske režije), „Rađanje američkog zvučnog filma“, „Čudesni svet Đordja Lobačeva“, „Aleks Rejmond ili poslednji put kad smo bili mlađi“, „Čardak ni na nebu ni na zemlji: nastanak i život beogradskog stripa“ 1934/194, „Slika, zvuk, boja: Rađanje i uspon filma koji govori“, kao i druge. Jugoslovenska kinoteka nedavno je objavila i njegovu poslednju knjigu „Prijatelji dragi, ne zaboravite ni stare filmove“. Nažalost, Bogdanović nije dočekao promociju tog dela u kojem se vratio svojoj prvoj ljubavi – sedmoj umetnosti.

Dugo i kontinuirano bavio se i kritikom i eseistikom u oblasti popularne kulture, posebno stripa, televizije i džeza. Bio je osnivač i glavni i odgovorni urednik „Pegaza“, časopisa o teoriji i istoriji stripa i vizuelnih medija koji se izražavaju grafičkim putem, kao i član redakcije „Filma danas“ i stalni saradnik „Filmske kulture“ i „Ekrana“. Časopis „Pegaz“ proglašen je u anketi „Vjesnika“ najznačajnjim izdavačkim poduhvatom u 1975. godini, a Bogdanović je više puta nagrađivan za doprinos razvoju teorije i istorije stripa.

Bogdanović je bio pisac i redaktor leksikografskih jedinica u oblasti filma za jugoslovensko izdanje „Malog Larusa“ (Vuk Karadžić, Beograd), „Popularnu enciklopediju“ (BIGZ, Beograd), saradnik i pisac leksikografskih jedinica za „Enci-

klopediju filma” u izdanju Leksikografskog zavoda iz Zagreba. Kao novinar je izveštavao iz Velike Britanije, Francuske, Kambodže, Italije, Egipta, Etiopije, Sudana, a bio je i stalni dopisnik iz SAD i Afrike.

U Izdavačkom zavodu Jugoslavije potpisao je kao urednik više od stotinu naslova, a pokrenuo je i uređivao nekoliko edicija, među kojima i „Plavu pticu”, „Zenit”, „Kentaur”, „Polaris”... Uspešno se bavio i prevođenjem, a neki od najzapaženijih autora koje je prevodio bili su i Jung, Lem, Klark, Tolkin. Preveo je i pogovor napisao za delo „Vrtočavica” Boaloa i Narsežaka, po kojem je Hičkok snimio kulturni istoimeni film.

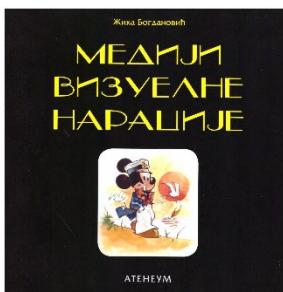
Bogdanović je bio i honorarni predavač na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu (predmet Mediji vizuelne naracije). Tokom sedamdesetih godina u više navrata bio je pozivan da studentima FDU održi predavanja o jeziku i poetici stripa.

U okviru svog programa „Razgovori u Kinoteći”, pred kraj 2019. godine Jugoslovenska kinoteka organizovala je snimanje višesatne profesionalne ispovesti svog nekadašnjeg direktora Žike Bogdanovića. Taj materijal čuva se kao svedočanstvo jedne epohe Arhiva Jugoslovenske kinoteke, ali i celokupne srpske i jugoslovenske kulturne scene. U razgovoru sa sadašnjim direktorom Jugoslovenske kinoteke Jugoslavom Pantelićem, Bogdanović je podelio svedočenja o prelomnim trenucima karijere koja će biti značajna za buduće teoretičare i istraživače sedme umetnosti u Srbiji i u svetu.

Bogdanović je poslednjih godina bio saradnik specijalizovanog filmskog časopisa „Kinoteka”, koji od 2017. godine izdaje „Jugoslovenska kinoteka”.

Za monografiju Jugoslovenske kinoteke, koja je objavljena 2019. povodom 70 godina od osnivanja te institucije, njen treći direktor napisao je esej „Prvi put kada sam video Fordove ‘Plodove gnevava’”.

Bogdanović je bio i prvi predsednik Udruženja strip autora Srbije (1986–1992), čiji je naslednik Udruženje stripskih umetnika Srbije. Uprkos izuzetno teškim zdravstvenim okolnostima, do poslednjeg dana je radio na trilogiji o medijima vizuelne naracije i novom broju „Pegaza”, saopštilo je to udruženje.

Žika Bogdanović

Branko Davidović, mitski junak srpskog knjižarstva

U malim, suženim ali ne i tako retkim, zagubljenim mitovima naše malodecenjske prošlosti, Branko Davidović bio je knjižar i donekle izdavač, što prema vrednovanjima sveta u kome danas živimo ne predstavlja naročito ubedljivu i obećavajuću preporuku; pa ipak, delo i život koji su ostali iza tog čoveka koji je – polazeći svojevremeno iz Beške, poslednje pribrežište našao u Los Andelesu – bar u dva izuzetna trenutka zaslužuju govor koji, u tužnom času kada se konačni govor uobičaju, nije bilo nikog da u dalekom svetu održi.

I svojom izdavačkom delatnošću, blistava plejada predratnih (dvadesetih, tridesetih godina) beogradskih knjižara – Geca Kon, Toma Jovanović i Vujić, Cvijanović, Rajković i Ćuković, Al. Popović, Mil. Milanović i drugi – ostavila je duboko zaorano i plodno polje u ondašnjoj srpskoj kulturi. Veljković, Davidović, Ležimirac, Đerić, Hrkalović, Konstantinović i niz drugih predstavljeni su mlade perjanice ovdašnjeg knjižarstva tridesetih godina, učeći neposredno od svojih patrona, ali, istovremeno, i od uglednika na polju kulture – jer, beogradske, i ne samo beogradske knjižare tog vremena predstavljale su, u pravom smislu reči, *salone knjige* u kojima su se svakodnevno, u trenutku kada se, nadomak podneva, oglašavao časovnik na Sabornoj crkvi, okupljali naučnici, pisci i umetnici koji su već tada bili stubovi srpske kulture.

Budući da se radilo o ljudima sjajne upućenosti u savremene književne, naučne i umetničke tobove, izdavačima i knjižarima su preporuke jednog Brane Petronijevića, Slobodana Jovanovića, Ive Andrića, Miloša Crnjanskog, Isidore Sekulić, Anice Savić-Rebac, Ksenije Anastasijević, Mihaila Petrovića Alasa, Milutina Milankovića, Dušana Matića, Petra Dobrovića, Milana Kašanina, Aleksandra Deroka, Stanislava Vinavera, Vladimira Velmara Jankovića, Vladimira Vujića i drugih – služile kao najpouzdanije merilo u odabiranju domaćih i stranih dela koja će biti ponuđena tadašnjem narastajućem i sve obrazovanijem, te i rafinovanijem i zahtevnijem čitaljestvu.

U tom knjižarskom podmlatku već tada se naročito izdvajao jedan sremski đak – Branko Davidović. Ne samo da je čitavim bićem bio posvećen knjizi, već je, kao i njegovi mentorи, bio

više nego spremam da u lepim danima i godinama što su, kako se činilo, stajali pred njim i sa drugovima posluži kao dobronamerni i dobromerni vodič daljim knjižarskim i izdavačkim naraštajima.

Sudbina mu je, međutim, suzila životnu stazu i odredila drugačije. Sa prestankom rata i dolaskom nove, preterane u svom *oslobodilačkom paroksizmu*, osione vlasti, sveopštrom *nacionalizacijom*, i knjižare, kao i izdavačke kuće, kao i mnogo šta drugo, prešle su prekonoć u državno vlasništvo.

Preuzevši, pak, prekonoćno – i nove gazde ponekad su se varale u svom izboru, smatrajući da je mlađ svec po pravilu upućen da korača pod njihovim *oslobodilačkim* zastavama – jedan od boljih položaja u *revolucionisanom* našem knjižarstvu, Branko Davidović je sa lucidnom žurnošću oputovao u Zagreb i tamo, na mestu gde baš nije svako imao pristupa, imao sreću da ugleda brojne tovare s knjigama. Neki usputni poznanik, ali od iste, prefinjene, dalekovide knjižarske a možda i bibliotečke struke, uputio ga je pri tom u „malu porodičnu tajnu“; radilo se o knjigama (spremnim za *odstrel*), a objavljenim u tek minuloj nezavisnoj hrvatskoj državi, među kojima je ponajviše bilo pamfleta, brošura, udžbenika i ostale literature u kojima su Srbi bili hotimice odabrani za *zle momke*; i, malo potom, dogovor o jednoj neobičnoj trampi bio je sklopljen, po onom narodnom, „tante za kukuriku“: taj tovar otici će u Beograd, a u Zagreb će zauzvrat stići sve što je u Srbiji štampano pod okupacijom. I ako su danas te knjige, spasene od uništenja zahvaljujući toj trampi, u posedu ovdašnje Narodne biblioteke (ili biblioteke Srpske akademije nauka i umetnosti), ovo je prilika da se preko muljevitih naslaga vremena pomene ime tog godinama anonimnog gospodina, sudsinskog obogaćivača njihovih trezora.

U tom novom, poletnom a zagađenom svetu, Branko Davidović proživeo je tek dve ili tri godine, ali mu je i to bilo dovoljno da iza sebe ostavi još nekoliko istinskih podviga koji mu pozlačuju daleku uspomenu i čine ga gotovo mitskim junakom srpskog knjižarstva.

A onda smo, moja supruga i ja, svoj još dobro očuvani oldsmobil ponovo okrenuli ka severu, ostavljajući za sobom Nijagaru, i uputili se ka mestu na kojem je, uskoro, dve sudsbine trebalo da se ponovo dodirnu, kanadskom Londonu. To je bio neživopisan gradić ne mnogo udaljen od Toronto, gde su iz nekog neodgonetljivog razloga stari i novi srpski iseljenici odlučili da se nasele.

„Pa, nećače, evo nas, zar ne, ponovo zajedno!“ Bilo je to pitanje, koliko i utvrđivanje puke činjnice i mogao ga je izgovoriti samo neko ko je, zapravo, očekivao moj dolazak. Branku Davidoviću, jedva na prvi pogled izmenjenom posle

dvadesetak prohujalih godina, još se sa lica slivao onaj nekad čuveni, obezoružavajući osmeđ, ali moja životna saputnica veoma mu je brzo u uglovima usana, i, posebno u besjaju očiju, uočila prisenački pomalo očekivane sete.

Sledeće njegovo pitanje bilo je srazmerno lako predvideti, premda mu je, vrlo verovatno, osoba koja nam je posređovala oko adresu, tu okolnost morala u celosti isporučiti u svom obaveštajnom paketu. „Pa, čime se baviš i za šta si se u životu opredelio?“ Moj odgovor da je u osnovi pisanje i da mi na vrhu svih ljubavi stoje knjige, bez sumnje je zadovoljio tog bivšeg knjižara koga još i danas čujem kako govori „da ukrasti knjigu nije greh“ i vidim kako u takvim prilikama okreće glavu da mu se pogled ne bi susreo s nelagodnim očima „pozajmljivača“. Činilo se da su mu te moje reči vratile u sećanje poneki od trenutaka kada smo bili najbližiji – kada me je, omogućivši mi najlepše ferije, uzeo da mu, mada tek zakoračenom u adolescentno doba, zajedno s nekoliko drugih pomoćnika od tvrde vere nego što su nalagali ti dani, pomažem u popisu knjiga... dovučene preko puta tadašnje knjižare-papirnice „Okean“ i čuvene Medžedove poslastičarnice, a na mestu nekadašnje (bitno proširene) knjižare Rajkovića i Ćukovića, iz čitave Srbije, sledeći nacionalizaciju. Naravno, prva je dužnost bila iz tih hrpa (koje su po pravilu dodirivale plafone) isključiti ono nepoželjno, čak i dela pojedinih akademika prema kojima su novi stanovnici Dedinja gajili najveća podezrenja: ne spaliti ih, ipak, ali ih smestiti u trajnu tamu, nalik na onu pokraj tamničnih prostorija mitskog Ferušaše. Moj ujak, da, bio je nesumnjivo zadovoljan; i, posmatrajući me svojim duhovnim okom, verovatno je u mislima prebirao koliko je ono tragično, mada za mene prelepo leto 1948, uz njegovu strast i dalekovidost donelo očekivani i iznad svih očekivanja obećavajući plod.

Petnaestak narednih dana proteklo je u suštinskoj priči jednog života. Nedeljama i mesecima posmatrao je prijatelje i knjižarske uzore kako se duhom i emocijama gase; i dok je nastojao da knjige koje su nekad činile blago njihovih knjižara budu sredene i usmerene, prvenstveno prema ponovo, s mukom obnavljanoj Narodnoj biblioteci, kao i prema biblioteci Srpske akademije nauka i umetnosti, u čijem knjižarskom delu je istovremeno utežljivao novu antikvarnicu, u sebi je pripremao smeli, zapravo presmeli plan.

Sve teže podnoseći da, parafrazirajući Vajlda (ili je to bio Šo?), *živi pod socijalizmom*, a osećajući da na kraju u tom bezbojnom naporu neće moći da istraje, u potaji je prikupljaо, u delovima, sve što se u to doba moglo naći za gradnju jednog pogodnog motornog plovila. „Nameravao sam da te povedem sa sobom, ali ti se, zbog toga što im se činilo da je u pitanju prevelika avantura za tvoje godine, tvoji roditelji s tim nisu saglasili.“ Umetao je u svoju nesvakidašnju isповест, iz koje je s

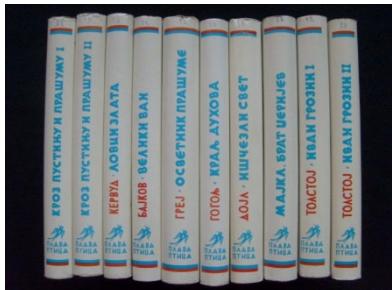
vremenom istisnuo bol, mada, možda, ne i žaljenje, tu čudnu rečenicu, kao da je u njoj bilo i uočljivih primesa kajanja zbog te bolećive namere. Na kraju, zajedno s jednim priateljem, zaplovio je u noći bez mesečine i uz blagoslovenu podršku kišnih oblaka, na Zapad preko Jadrana. Bio bi mu to, po svoj prilici, konačan kraj, budući da se nekoliko kilometara nadomak italijanske obale digao snažan veter i poterao ga natrag, u svet za koji, osim u najboljim sećanjima, više nije mario. Imao je, ipak, bar trunčicu sreće, jer ga je neki italijanski ribarski brodić našao i potom dopremio pravo u naručje izbegličkog logora, gorki sinonim tog smutnog vremena.

Tek ga je, međutim, čekao nesrečni obrt sudbine. Dugo je čekao da se odatle domogne kanadskih obala, ali mu je тамо bio ponuđen još gorči zalogaj. Namera mu je bila da nastavi da se bavi knjižarstvom, zahvaljujući pomoći onih čija je sećanja, тамо daleko, iznova oplemenjivao šaljući im nezaboravne knjige srpskih klasika; ali, bio je izneveren i morao je da počne ispočetka, ispisujući pritom biografiju koja je nekad bila tako svojstvena nizu američkih pisaca – od Džeka Londona do nedavno upokojenog Džeroma Selindžera; i još je samo jednom, u pola glasa, ponovio da je zadovoljan što me nije poveo sa sobom – uprkos tome što sam morao voditi život od kakvog se on po cenu života sklonio.

Zadojen oštom gorčinom političke emigracije, nije čak ni svom nećaku bio spremjan da do kraja poveruje da u starom kraju nije baš sve do kraja obezvredeno, verovao je, da su *oslobodilačke* vlasti čak i ime promenile Knez Mihailovoj ulici – i da su vremena postepeno dobijala drugi tok.

Ipak, napokon, desetak godina kasnije bio je voljan da krene u obrnutom smeru, u Beograd, pošto sam ga, prethodno, odmah po povratku kući, obavestio da u starom kraju niko više za njega ne mari, uključujući i samu policiju. Zatekao me je u izdavačkoj kući koju sam tada vodio i – ne znam da li mi se samo pričinilo – osmeh na licu ponovo mu je zatitroa; ipak, od svega je u njegovom srcu najlepše zazvonilo to što nisam zaboravio da, sa radošću i slatkom jezom, obnovim „Plavu pticu”, nenadmašnu omladinsku ediciju njegovog nekadašnjeg patrona Gece Kona.

Politika 23.07.2010

Predrag Finci

Djetinjstvo, sjećanje

Izdavačka kuća *Fraktura* objavila je novu knjigu *Predraga Fincija* „*Sve dok*“. To je zbirka isповједnih eseja koja nam donosi „kronologiju“ jednog života, jednog čovjeka, filozofa i umjetnika. Života koji ima svoje prije i svoje poslije te granicu između njih koja je nevoljko prijeđena, ali njezin je prelazak doveo do ponovnog susreta – s ishodištima svojega svijeta. Prenosimo jedno poglavlje iz Fincijeve knjige. XXZ

U zamračenoj sali gledam djevojčicu s pletenicama ide putem s njom njen psić i strašilo i limeni čovjek i preplašeni lav naći će mozak srce i hrabrost a na kraju i čarobnjaka i ja ću ga jenom naći čim put tamo izaduge nađem.

1.

Ondje, otkud dođoh

Jedno i jedino *Prvo*. Načelo svijeta javlja se najprije kao ono očigledno, kao vlastiti svijet, svijet u kojem biće jest, kao osjetilni svijet koji osoba percipira i iskušava. U takvoj, početnoj slici svatko zasniva svoju predodžbu o tome što je svijet (doduše, više ne znam pouzdano je li prvo bila moja maštarija o onome što ću vidjeti ili je ono što sam video rasplamsalo moju maštu). Vjerovao sam da je svijet baš moj svijet, onaj koji prvi upoznah, pa se i sada ponekad upitam koliko je uspomena na ono prvobitno uzrok moje nostalгије, jer je upravo ta slika u meni, barem na podsvjesnom nivou, utisnuta kao slika doma, domovine, svijeta.

2.

Sve se pretvorilo u slike. Na ramenima me nosi nasmijani momak, moji mu roditelji govore da me drži čvrsto, "Nemiran je", prelazimo vodu, "Uh, što je hladna", na drugoj strani spušta me na zemlju, "Gledaj dobro, ima šumskih jagoda". Ne znam ni kada ni gdje je to bilo, ali, eto, pamtim. Vrate mi se neke slike iz doba kada mi se činilo da

je život zauvijek. Iskrnsu slike kojima ne znam porijeklo, ne znam ponekad ni zašto, ali su mi iz nekog razloga značajne, zato su u meni ostale. Svatko se sjeća onoga što mu je bilo značajno. Sjećanje je sabiranje, promišljanje i rezimiranje iskustva. U poznim je godinama značajnije od događanja. U sjećanju se rađa slika našeg prošlog, jednom završenog. Međusobno nepovezani događaji, niz fragmenata u sjećanju pravi cjelinu vlastitog bivanja. Priču. U tekstu mora postojati slijed. Životni fragmenti, različiti događaji i detalji postaju u tekstu povezani iako u životu nisu bili u nužnom jedinstvu.

Pogled unazad sve pretvara u oblik, u sliku, u narativ, u cjelovitu priču, u cjelinu prošlog, u sliku života. Ono što je bila stvarnost pretvara se u stvarnost sačuvanog i upamćenog. Svako sjećanje jest sjećanje na sebe: na sebe u određenoj situaciji, u određenom odnosu prema događajima, stvarima ili osobama, pa je postalo predmetom našeg pamćenja, bilo da je u pitanju pejzaž, lijep susret, nama važna osoba, citat iz knjige, zanimljiva priča ili neki značajan događaj. U svemu čega se sjećamo uvijek smo i mi sami.

Svako osobno sjećanje je subjektivno, često pristrano, ponekad iskriviljeno, ponešto u njemu pogrešno upamćeno ili zaboravljeno, a nadasve onakvo kako je onaj koji se sjeća upamtio. A uvijek se sjeća onoga što mu je važno i značajno. Tako i ovdje. Kada je u pitanju potpuno intimna priča, onda je svejedno jesu li činjenice poredane kakve jesu ili nisu baš onakve kako ih njihov pripovjedač pamti, jer su najčešće nevažne ili ne baš naročito važne činjenice. Samo kazivaču važne činjenice. Može ih zamisliti, dotjerati, samo da sklopi cjelinu, svojoj priči i životu dadne smisao. Čak i kada do kraja nastoji govoriti istinu, pisac u svojoj isповijesti, autobiografiji ili nekom drugom obliku osobnog teksta kazuje samo svoju istinu i "izmisli" samog sebe. Ne laže, ali je uvjetovan i ograničen svojom subjektivnošću. Uz to svakako ide i primjedba o varavosti sjećanja. Moje sjećanje postaje nesigurno, a ujedinjuje se i sa sjećanjem Drugog i mijenja pod utjecajem kazivanja Drugog, čime je uspomena transformirana i nikako više nije samo moja. Uspomene su niz slika prolaza, slika neponovljivog, lijepa ili ružna slika koja blijedi, slika nestajanja. A mnogo ih je, previše. Ne bih više mogao ni nabrojiti sve što mi se dogodilo, ni sjetiti se mnogo toga ne bih mogao, niti bih spominjao one kojih se više ni sjetiti ne volim, a uz to su mnogi moji intimni događaji samo moji, o njima posebno ne bih. Ni u jednom osobnom kazivanju nema ni onoga što je kazivač zaboravio, što ne smatra važnim, što neće iz bilo kojih razloga da spomene, a ni onoga što iz nekih razloga ne umije opisati. Na kraju autor konstruira sliku o sebi. Ako je u pitanju dobro, lijepo i zanimljivo ispričana priča, ona postaje oblik, život pretvoren

u oblik. Ono što je prošlo postaje cjelina teksta. Teksta koji je priča o jednom životu.

Sjećanje naravno nije samo nabranje, sentimentalno prizivanje slika i povratak u iščezlo, nego i mišljenje, promišljanje prošlog, a kao ponovo zamišljeno preoblikovano i iznova uspostavljeno prošlo. Sjećanje je odnošenje prema posrednom ili neposrednom iskustvu, njegovo prizivanje, promišljanje i ponovno oblikovanje. Rekonstrukcija. I kada govorimo o istom prošlom događaju ili zajedničkom poznaniku, svatko ga na svoj način pamti (posebno kada nas se događaji osobno tiču ili kada su nam u pitanju bliski), svatko iz svoje subjektivnosti za sebe iznova izgrađuje i na svoj način o prošlom svjedoči, svatko na svoj način pamti, vidi i tumači istu činjenicu. Čak i kada se sjećanja "usklade", svatko svoja osjećanja i stajališta u sebi zadržava. Sreća je zaboraviti ružne stvari i gadne ljude, još veća sjećati se dobrog i dobrih. Kao nostalgija, uspomena je uvijek lijepa prošlost. Kao ružna uspomena, nikad. A nova spoznaja mijenja i samo sjećanje. U sjećanju fragmenti života stječu kontinuitet i postaju cjelina života. Okupljeni ostaci odbjeglog života.¹¹ Ponovno istkana mreža, ali sada kao zamisao, slika, sjena onoga što je bilo. U sjećanju se sve kreće i uvijek sam onaj koji mi se pojavljuje, onaj koji mislim da sam bio, onaj koga mislim da sam poznavao. U sjećanju sve dođe na svoje mjesto. U sjećanju se uspostavi unutarnji red, ali to više nije ono što je bilo, nego ono što je sada, ono što mislim da je bilo.

3.

Kada postajemo svjesni nekog događaja? Svjedočio sam mnogo čemu, a mnogo puta nisam znao što je to, kakvo mu je značenje. Sjećam se ozbiljnih lica odraslih, baklji i ljudi koji po Titovoj ulici viču "Zona A, zona Be, biće naše obadv'je...", viču "Trst je naš!", još svašta viču i plješću, raduju se budućem ratu. Poslije, kada odrastoh, išao sam u Trst da kupim ono čega u našoj domovini nije bilo, osim kod švercera: farmerke, moderni sakoi, svinjene košulje, parfemi. Prije koju godinu učestvovao sam u Trstu u jednom razgovoru u tamošnjem kulturnom centru, poslije s domaćinima šetao, video divnu sinagogu, zagrljio skulpturu svog duhovnog rođaka Joycea, a na večeri popio sve što su mi ponudili i na rastanku se izljubio s ljubaznim domaćinima. Oni su bili mojih godina. Možda su se brinuli da naši "hrabri partizani" ne uđu u njihov grad. Znam da su se mnogi, u Istri prije svega, oslobodili talijanske dominacije i nisu htjeli više biti građani "drugog reda" u Italiji. Jednako kao što nas je prije toga Titovo povjesno "Ne Staljinu" oslobodilo potencijalne sovjetske okupacije. Da toga nije bilo vjerojatno bismo bili slični svim drugim zemljama istočnog bloka. Mnogi su tada stradali, neki od njih bez naročite krivice završili u kaznionicama i kazamatima, ali bi vjerojatno za

sve bilo još mnogo gore da su simpatizeri i sljedbenici druga Staljina došli na vlast. Sjećam se da je u doba mog djetinjstva vladala neimastina, kako mi poslije rekoše, "zbog blokade i s Istoka i sa Zapada": otac direktor, a u kući za doručak i večeru uvijek čaj, kruh, mast i ponekad pekmez, pa sam tako i sam ispaštao što zbog mrskog Staljina, što zbog nepovjerenja "trulog kapitalizma" prema "našem putu u socijalizam". Drugima je bilo još gore. Nigdje ništa. Jedino je govora, pjevačkih zborova, limene glazbe i vojnih parada bilo u izobilju. A dugo i nade da će jednom sve biti bolje.

P. S.

U Freudovoј psihanalizi ukazano je na kompleksnost i značaj djetinjstva, prvih doživljaja i uspomena, koje se u kasnijem razvoju pojavljuju kao traume, a i u obliku simbola, što je prisutno u svakom artikuliranju ideja i umjetničkom oblikovanju. Zato rani događaji mogu biti uzročnici kasnijih problema, mogu služiti psihiyatru ili istraživaču u "čitanju" osobe koju "proučava", ali kao simbolična forma koja postaje djelo, prestaje biti (samo) osobna i postaje prije svega djelo, način kako stvaralac svoje osobno iskazuje kao opće. Zato je i isповједni esej zapravo način pripovijedanja ideja. Tako je i u mom slučaju

Prošlost u djelu postaje oblik, ali se u osobi još uvijek događa. Sada sam u okamenjenoj uspomeni i uvijek promjenjivom sjećanju ono što sam bio. Sjećanje je proces, a uspomena – ukočena, zaustavljena slika. Mnogo ih je. Neke polako blijede, nekih odavno nema, a druge su još sa mnom, ali promijenjene. Neke sasvim promijenjene. Kao slika Gubera: s majkom svaki dan išao uz brdo, do vode od koje crne zubi, "ova voda svakog oporavi, i tebe će", na putu smedji, klempavi pas koji se propne na dvije šape kada hoće da dobije kocku šećera, onda se penjemo do male utvrde na brežuljku, jedan dan u kino, film u boji, *Lili, Ta ljubav puna je čežnje...*, a navečer, poslije večere, u bašći "muzika za ples", za susjednim stolom s roditeljima sjedi Dragana, s kojom se po danu igram i koju ču, siguran sam, oženiti čim porastem. Uspomena koja se gasi u tami onoga što se tamo poslije, u ratu, dogodilo.

[1] Svaki je život na kraju sveden na nekoliko izdvojenih događaja i njihovih opisa, svako razmišljanje artikulirano u nekoliko osnovnih teza i njihove komentare. Ponekad na samo jedan presudan događaj ili samo jednu, temeljnu ideju. A ipak nije samo to život, a ni mišljenje: ni život ni misaoni tok ne mogu biti potpuno ponovljeni i u tekstu artikulirani, nego samo s više ili manje potpunosti naznačeni.

Tomislav Marković

Čekajući prevod 'Filosofije palanke' na hrvatski jezik

Izdavač u Zagrebu je očekivao da će knjiga Radomira Konstantinovića biti otkupljena za knjižnice, ali se to nije desilo jer nije prevedena na domicilni jezik

Ionako je ta knjiga napisana na nekom čudnom, stranom, tuđem jeziku, kojim nacionalisti ne govore, ni srpski, ni hrvatski, piše autor (EPA)

Izdavačka kuća *Litteris* iz Zagreba objavila je prošle godine prvo hrvatsko izdanje *Filosofije palanke* Radomira Konstantinovića. Budući da se radi o kapitalnom delu nesporne vrednosti, izdavač je prirodno očekivao da će knjiga biti otkupljena za knjižnice na konkursu Ministarstva kulture Hrvatske. Međutim, *Filosofija palanke* nije se našla na listi otkupljenih knjiga, pa se Dražen Katunarić, vlasnik *Litterisa*, upustio u prepisku sa Ministarstvom kulture, uveren da je reč o previdu i pukoj omaški, koja se lako da ispraviti. Ministarstvo je objasnilo da nema ni govora o omaški, već da se radi o doslednoj kulturnoj politici.

Kulturno vijeće za knjižnu, nakladničku i knjižarsku djelatnost, koje odlučuje o otkupu, jednoставno je radilo u skladu s pravilima. A pravila kažu da knjiga može biti otkupljena samo ako je napisana na hrvatskom ili ako je prevedena na hrvatski. Pošto *Filosofija palanke* nije napisana hrvatskim jezikom, a nije ni prevedena na hrvatski, jasno je da ne zadovoljava kriterijume konkursa. Dakle, nije u pitanju previd, nego prevod, odnosno njegovo odsustvo. Nije da neko iz Kulturnog vijeća ili Ministarstva kulture ima nešto lično protiv Konstantinovića i njegovog dela, daleko bilo, nego – što bi rekla jedna fraza koja je iz kinematografije ušla u svakodnevni srpski jezik: propisi su propisi. Ili, na hrvatskom: propisi su propisi (preveo Google translate).

Parohijalni duhovi

Da je u pitanju neka druga knjiga, propisi bi bili podjednako problematični, ali u slučaju *Filosofije palanke* sve dobija dodatnu, komičnu i apsurdnu dimenziju. Kao da je duh palanke uspeo da se otelotvorí, pa je napravio poredak u kom nema mesta za onog ko je taj isti duh prokazao i razotkrio sve mehanizme njegovog delovanja. Knjigu

koja najžešće kritikuje duh zatvorenosti, parohijalnosti, izolacionizma – taj duh nepogrešivo odbacuje.

Ovo je loša vest i za srpske nacionaliste kojima je Konstantinovićovo delo trn u oku. Oni se ubiše dokazujući da je Konstantinović napao čitav srpski narod, da je *Filosofija palanke* “knjiga srpskog razdora” i “biblija autošovinizma”, da – što reče Predrag Palavestra – “niko u Srbiji nije s toliko zle volje pisao o sopstvenom narodu” kao Konstantinović, da je ovaj zli demon srpske kulture rođačelnik “duha samoporicanja”.

Na ovom primeru se vidi kako je *Filosofija palanke*, iako pisana na osnovu iskustva srpske kulture, univerzalna knjiga, koja opisuje fenomen koji može svuda da se pojavi, pogotovo tamo gde zavladaju rigidne ideologije poput nacionalizma. O čemu je Konstantinović i pisao, palanka nije geografski pojam, već mentalni – zato se duh palanke uzgaja na svim meridijanima sveta, podjednako je moguć među trampistima u Americi, putinovcima u Rusiji, ali i među srpskim i hrvatskim braniteljima imaginarne nacionalne čistote. Nema veće pohvale *Filosofiji palanke*, niti ozbiljnije potvrde da je ta knjiga živa, da opisuje realno postojeći fenomen – od ovog nepuštanja u hrvatske knjižnice i od ostrašćenih napada palanačkih duhovnika u Srbiji. Konstantinović je jednom za svagda postavio ogledalo za intelektualni jad odašnjih parohijalnih duhova i oni se svaki put u njemu nepogrešivo prepoznaju. A i jedni u drugima.

Jezik kao oruđe nerazumijevanja

Na prvi pogled, u propisima za otkup nema ništa čudno, knjige su ili nastale na maternjem jeziku čitalaca ili su na taj jezik prevedene. Zar postoji neka treća kategorija? Ovde je situacija malo specifična, pa tako postoje knjige koje nisu napisane na hrvatskom, ali im prevod nije potreban, jer čitaoci razumeju jezik na kojem su napisane, iako ga nikad nisu učili. Kao što je u Srbiji besmisleno prevoditi knjige sa bosanskog, ili u Crnoj Gori sa srpskog, ili u Bosni sa hrvatskog, tako je i u Hrvatskoj besmisleno prevoditi knjige sa srpskog. Pravila su tako postavljena da nijedna knjiga pisana na bosanskom, srpskom ili crnogorskom ne može da bude otkupljena. Nije *Filosofija palanke* jedina knjiga koja nije prošla otkup zbog ove začkoljice, nije otkupljena, recimo, ni knjiga kratkih proza *Ovo vrijeme sada* Semezdina Mehmedinovića, jer je napisana na bosanskom jeziku. Te knjige se jednostavno ne uklapaju u sistem: ne možeš da ih prevodiš – jer nema potrebe, razumeš jezik, a opet – nisu napisane na hrvatskom, pa ne ispunjavaju propozicije. Kako god okreneš, nema rešenja ni načina da se narečene knjige pisane na ovim čudnim stranim jezicima koje svi razumemo nađu na policama hrvatskih knjižnica. Strogo

uzev, pravila su tako postavljena da na otkupu ne bi prošli ni slavni hrvatski latinisti. Kako da otkupiš, na primer, ep Damjana Beneše *De morte Christi*, elegije Jana Panonija ili putopis *Iter Buda Hadrianopolim* Antuna Vrančića – kad su napisani na latinskom?

Još jednom se pokazalo da jezik ne mora da bude samo sredstvo komunikacije i sporazumevanja, već da lako može postati oruđe nerazumevanja, pogotovo kad se nacionalistički žreci prihvate ovog osetljivog instrumenta koji nas i čini ljudima. Nacionalističke rasprave o jeziku traju već decenijama, srpska strana se ubi dokazujući da su joj Hrvati, Bošnjaci i Crnogorci ukrali jezik, a hrvatska da njihov jezik ama baš nikakve veze nema sa srpskim, da se razlikuju više nego, primjerice, francuski i nemački. Međutim, tu postoji mali problem koji nacionalistički jezikoslovci nikako da reše: koliko god nas ubedivali da ne razumemo jedni druge, to im ne polazi za rukom. Jer savršeno dobro razumemo knjige pisane na svim pomenutim jezicima, svejedno da li autor piše “vozni red” ili “red vožnje”, “nazočan” ili “prisutan”, “glazba” ili “muzika”, “jezik” ili “jezik”. Da sve bude potpuno absurdno, razumemo čak i šta jezikoslovci iz drugih plemenskih tabora govore, mada nam nije baš najjasnije čemu ta njihova priča i kako im više ne dosadi.

Lažna briga o jeziku

Zbog silne strasti koju nacionalno nabrijani jezikoslovci, i profesionalci i amateri, unose u svoje rasprave moglo bi se pomisliti da je njima zaista nemerljivo stalo do jezika, da ih jezička pitanja muče i opsedaju po ceo dan, a i noću im ne daju da bar malo otpočinu. Konstantinović upravo u *Filosofiji palanke* pokazuje da to baš nije tako, već da je duhu palanke jezik nebitan. Za duh palanke je karakteristična odanost ustanovljenom poretku, običajnosti, aposlutna potčinjenost nepromenljivom redu koji je nezavisan od pojedinca. Pojedinačno se pokorava opštem, a duh palanke se objavljuje „kao prevashodni duh banalnosti (trajanja kroz ponavljanje uvek-istog)“. Čemu onda jezik? Šta tu uopšte ima da se kaže, u svetu gde je sve već rečeno, u svetu gde vladaju formule ustanovljene jednom zauvek? “Banalnost ne govori; to, da je sve ‘uvek-isto’, da promene nema niti sme da je bude, jeste uvod u negovoreće ravnodušje, u bez-jezičku letargičnost i pasivnost izvan-sebnog bića”, piše Konstantinović.

Duh palanke koji se umnogome poklapa sa duhom nacionalističkog purizma neminovno vodi u nihilistički odnos prema jeziku, a samim tim i prema mišljenju: “Nihilistički odnos prema jeziku ponavlja nihilistički odnos prema mišljenju. Mišljenje je uzaludno, jer je ‘nestvarno’. Njime se ništa ne može ‘postići’, jer se njime ništa ne može dostići. Pošto nije uzaludno samo ono što je

‘stvarno’, a stvarno je ono što je nezavisno od naše volje, jedan red i poredak koji se upravlja po svojim nepromenljivim i od nas nezavisnim pravilima, mišljenje je uzaludno kao i sam jezik, jer ne dostiže ništa suštinski stvarno.”

Zato su sve nacionalističke priče toliko monotone, ubitačno dosadne, nepodnošljivo jednolične i redundantne – jer to nije govor, već neprestano ponavljanje jednih te istih floskula. Njih ne izgovaraju tvorački subjekti, već automati koji govore. Zato tu nema ni saznanja, ni stvaranja, već samo mantranja magijskih formula. Sve je već definisano, određeno i utvrđeno mnogo pre njihovog rođenja, ni za šta se oni ne pitaju, nije njihovo da stvore nešto novo, da otkriju svoju istinu, istinu sopstvenog postojanja u vaseljeni, već da pokorno pognu glavu pred jednom zauvek ustanovljenim poretkom. Sve se već zna, sve je već rešeno, nema ničeg nepoznatog ni tajanstvenog na svetu. “Palanka ne voli nepoznato, u načelu; to je jedna od osnovnih njenih oznaka, kojom se odlikuju njena istorija, njena kultura, njen mentalni svet. Ali ona ga odbija ne samo u svojoj aktualnosti, ona ga odbija i u vremenu. Ne voli ga u prošlosti, kao što ga ne voli u budućnosti”, piše Konstantinović.

Tuđi u tuđem svijetu

Ipak, nije sve tako crno kao što to nameću zvanične kulturne politike naših zemalja. U Zagrebu je prošle godine trebalo da se održi konferencija posvećena delu Radomira Konstantinovića u okviru Subversive film festivala. To bilo nemoguće zbog pandemije, ali zato će se uskoro pojavitи zbornik radova *Privilegija manjine: o djelovanju Radomira Konstantinovića*, koji su uredili Tomislav Brlek i Nenad Rizvanović.

Takođe, nije isključeno da će *Filosofija palanke* ipak završiti na policama nekih knjižница, jer Ministarstvo kulture Hrvatske, kao i lokalne i regionalne samouprave, obezbeđuju dodatna sredstva knjižnicama za nabavku knjiga u skladu s potrebama čitalaca. Tako da bibliotekari mogu ipak da nabave knjige pisane na jezicima koji nisu baš sasvim strani, a ni sasvim domaći. Ipak, za sve one koje privlači delo Radomira Konstantinovića i sličnih autora koji prevazilaze teskobne granice nacionalne kulture važi ono što je autor *Filosofije palanke* napisao u jednom eseju – da su tuđi u tuđem svetu.

Izbjeglice iz besmisla

Ujdurma oko Konstantinovića podseća na jednu drugu nacionalističku furtutmu kojoj smo svedočili ovih dana. Srpski nacionalisti su pali u amok kad su videli kako čitava bivša Jugoslavija zajednički žali zbog odlaska Đorđa Balaševića. Morali su nešto pod hitno da preduzmu, jer se ta količina

povampirenog jugoslovenstva, te odsustva ksenofobije, međunacionalne mržnje i šovinizma više nije mogla podneti. I dosetili su se! Brzo su podelili kratki insert s Balaševićevog koncerta u Zagrebu, gde slavni kantautor kaže kako govorи jednu malo iskvarenу verziju hrvatskog: takozvani srpski. Sve pod sloganom: Đorđe Balašević vreda Srbe i propratnim tepanjima tipa “izdajnik, đubre, autošovinista, antisrbin, srbomrzac” i tome slično. Svakom s pola mozga je jasno da se Balašević prosto sprdaо s nacionalističkom politikom glede jezika, ali džaba, beslovesnima ne vredi govoriti. Sto je najluđe, Balašević je pre nekoliko godina u intervjuu za *NIN* objasnio čitavu situaciju. Na koncertu u Zagrebu, gde je prvi put otišao s pasošem, prvo je rekao da “su se uzalud razne domoljubne udruge protivile, ‘jer će jednog dana morati da me slave kao najvećeg hrvatskog kantautora’”. Potom je nastavio: “Jer pevam na maternjem hrvatskom jeziku.” Usledio je aplauz, a Balašević je završio misao: “Samo, moram vas odmah upozoriti da ja govorim jednu malo iskvarenу verziju hrvatskog: takozvani srpski.”

Na kraju ovog dela razgovora za *NIN* Balašević kaže: “Pitate me šta je bio smisao te rečenice? Smisao je bio da ukaže na besmisao.” Ukazivanje na besmisao ima smisla, ali samo za one koji imaju smisla za humor, ovim drugima koji jedini smisao života pronalaze u nacionalističkom besmislu – ne vredi pričati. Njima je sve unapred poznato, kao što je red i običaj u svetu palanke. Zato ne moraju ni da čitaju *Filosofiju palanke* da bi je osudili. Ionako je ta knjiga napisana na nekom čudnom, stranom, tuđem jeziku, kojim nacionalisti ne govore. Ni srpski, ni hrvatski.

AL JAZEERA, 2 Mar 2021

Tomislav Marković je novinar i pisac iz Beograda. Jedan od osnivača i urednik Kulturno-propagandnog kompleta Beton i zamjenik glavnog urednika portala XXZ magazin.

Boško Jakšić

Da li će državljanin Srbije postati predsednik Palestine?

Palestinski predsednik godinama je trpeo pritiske saveznika i rivala da na teritoriji Zapadne obale i u pojasu Gaze održi izbore pošto mu je mandat istekao pre više od jedne decenije. Mahmud Abas se konačno saglasio da posle 15 godina zakazuje izbore za Palestinski zakonodavni savet (Parlament) za 22. maj, dok bi prvi predsednički izbori posle 16 godina bili održani krajem jula.

Ostareлом 85-godišnjem predsedniku već duže vreme traže naslednika. Najbolje stoji Marvan Barguti, koji u Izraelu već 19 godina izdržava kaznu doživotnog zatvora pod optužbom za organizovanje terorističkog napada, ali on se još nije izjasnio.

I dok Palestinci od glasanja očekuju da nacionalnu politiku izvedu iz atrofije i da konačno normalizuju odnose između rivalskih Fataha i Hamasa, već se naslućuje oštra borba na dva izborna fronta. Čim je Abas raspisao izbore, otvoren je sukob njegovog Fataha i Demokratske reformističke struje (DRC) koju predvodi Mohamed Jusuf Dahlán, jedna od najkontroverznijih i najmisterioznijih ličnosti Bliskog istoka. Njihovo rivalstvo traje decenijama.

U vreme dok je Dahlán bio šef palestinske bezbednosti kritikovan je zbog poslovne imperije koju je stvorio i sumnjivih veza s Izraelem, pa su ga neki nazivali „kolaborantom”. Držao je privatnu vojsku, za koju se govorilo da je finansiraju CIA i Mosad. Dahlán je napustio Ramalu 2010., posle sukoba s Abasom, koga je optuživao da je „diktator” koji nije u stanju da vodi ni Palestinsku upravu, niti Fatah. Vratio se naredne godine da bi osporio isključivanje iz Fataha, ali je umesto toga pokrenuta istraga pod optužbama za korupciju i umešanost u ubistvo jednog od lidera Hamasa u Dubaiju. Palestinski sud osudio ga je 2016. u odsustvu na tri godine zatvora pod optužbom za prisvajanje 16 miliona dolara u vreme dok je bio član vlade.

Nastanio se u Emiratima, gde je vremenom postao savetnik za bezbednost šeika Muhameda bin Zajeda, prestolonaslednika Abu Dabija. Odatle je, tvrde, osmišljavao intrige, kovao zavere, organizovao špijunske veze i mešetario mutnim međunarodnim biznisom pranja novca i trgovine oružjem. S neizmenjenim statusom miljenika SAD i Izraela, nastavio je da eksploratiše svoje političke i biznis veze širom Bliskog istoka. Teško da ima regionalnog konflikta ili intrige u koju nije upleten: rušenje vlasti Muslimanske braće u Egiptu, rat u

Jemenu, angažman Emirata u građanskom ratu Libije. Dospeo je na listu najtraženijih terorista u Turskoj pod optužbom da je umešan u pokušaj državnog udara 2016.

Poslednji angažman vezuje se za talas arapsko-izraelske normalizacije, što su Palestinci doživeli kao „nož u leđa” i Dahlánu pripisali „izdajničku ulogu”.

Poslovne veze omogućile su mu da 2013. dobije državljanstvo Srbije. Dok se Dahlán sve češće pominje kao ozbiljan kandidat da nasledi Abasa, on kritikuje predsednika, Palestinsku upravu i PLO. „Bliskoistočni Suslov”, čovek sa hiljadu života, hiljadu lica i hiljadu zločina, kako Dahlánu opisuju brojni neprijatelji koje je stekao, za sada se ne izjašnjava o kandidaturi. To umesto njega čine drugi. Amerikanci su svojevremeno smatrali da je Abas najbolja zamena Jaseru Arafatu. Hvalili su ga kao čoveka sporazuma i pregovora. Ta vremena su prošla. Vašington identificuje svog novog kandidata: Dahlánu.

Američki ambasador u Izraelu Dejvid Fridman podigao je prašinu kad je u odgovoru na pitanje desničarskog lista „Izrael hajom” da li bi SAD volele da postave Dahlána za budućeg predsednika odgovorio: „Razmišljamo o tome”. Potom je saopštено da je „pogrešno citiran”.

Dahlán je na intervju reagovao porukom da je Palestincima neophodna „obnova legitimeta lidera i institucija” i da su neophodni izbori. Pokrenuo je kampanju na Zapadnoj obali, na šta je Abas uzvratio „striknim” direktivama institucijama koje su, tvrdi se, ustanovile tajne transfere novca Dahlánovim pristalicama i njegovu infiltraciju u službe bezbednosti.

Palestinska uprava nesumnjivo je destabilizovana poslednjim događanjima u regionu, pa bi i desnica u Izraelu da vidi Dahlána na liderskoj poziciji, uverena da on može da spreči eventualne nemire sve više marginalizovanih Palestinaca.

Dok eksperti u oblasti bezbednosti upozoravaju na slabljenje Abasa, već su razrađena tri moguća scenarija promena: mirna tranzicija vlasti, haos borbe za prevlast Fataha i Hamasa i mešavina ova dva. Dahlán bi prihvatio svaki, pod uslovom da on komanduje. Fatah se još nuda da će sprečiti Dahlánu, pozivajući se na zakon koji zabranjuje kandidaturu bez sudskog sertifikata da nije optužen, ili kandidatu koji sredstva za kampanju, direktno ili indirektno, obezbeđuje u inostranstvu.

„Što se nas tiče, Dahlán nije osuđen ni u jednom slučaju”, tvrdi Abdel Hamid el Masri, lokalni lider DRC-a, potvrđujući nameru da njegov pokret, uz podršku Egipta, Jordana i UAE, izade i na parlamentarne i na predsedničke izbore.

Mediji u Zalivu traže kraj Abasove ere, dok Egipat i neke druge arapske zemlje traže od Abasa da Dahlánu dopusti povratak na Zapadnu obalu.

Marta Vasić

Ima neka tajna arapska veza – ko je kontroverzni Mohamed Dahlan?

Mohamed Dahlan je poslednjih nekoliko godina ime poznato srpskoj javnosti, a u pitanju je blago rečeno kontroverzna ličnost. Njegovo ime je na konferenciji za medije 22. oktobra pomenula Marinika Tepić, narodna poslanica i potpredsednica *Stranke slobode i pravde*, tražeći od predsednika Vučića da se javno izjasni o svojim vezama sa Dahlanom, bivšim šefom palestinske obaveštajne službe.

Ona je tada navela da su Mohamed Dahlan i Adham Abo Madalala, njegov saradnik, u "ličnim kombinacijama vrha SNS" u izvozu oružja na Bliski istok. Tepić je na konferenciji iznela podatke i pokazala fotografije koje, kaže, svedoče o vezi predstavnika vlasti sa "ljudima sa poternica".

Dahlan se spominje kao glavna osoba za vezu između Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE) i Aleksandra Vučića, a mediji ga povezuju sa sumnjivim prodajama srpskog oružja zemljama na Bliskom istoku.

Od sumnji da je uumešan u ubistva Džamala Kašogija, saudijskog novinara, i Jasera Arafata, lidera Palestine, trgovinu oružjem pa sve do savezovanja kraljevske porodice UAE, Dahlanova biografija govori o osobi sumnjive prošlosti koja je imala veliku ulogu tokom političkih previranja u Palestini početkom 2000-ih.

Jedan od najmoćnijih ljudi u Pojasu Gaze

Mohamed Dahlan je rođen 1961. godine u izbegličkom kampu u Pojasu Gaze. Politički se aktivirao 1981. godine kada je postao lider omladinske frakcije palestinske organizacije Fatah. Tokom narednih 5 godina, više puta je hapšen od strane izraelskih vlasti.

Nakon potpisivanja sporazuma u Oslu 1993. godine između predstavnika Izraela i Palestine, Dahlan je postao šef palestinske obaveštajne službe. Dahlan je zbog svog položaja imao česte kontakte sa američkim i izraelskim zvaničnicima, usled čega je ubrzo postao jedan od najmoćnijih ljudi u Gazi. Bil Clinton i Džordž Buš Mlađi, bivši predsednici SAD, sastajali su se sa Dahlanom više puta, a mediji prenose da su ga u američkoj administraciji posmatrali kao "njihovog čoveka" u Palestini.

Zbog ambicija i neslaganja sa drugim zvaničnicima pokreta Fatah, Dahlan je došao u sukob sa Jaserom Arafatom zbog reformi u Palestinskoj samoupravi. Mahmud Abas, prvi premijer Palestinske samouprave, 2003. godine je postavio Dahlanu na mesto ministra za bezbednost, a on je nastavio da se sukobljava sa Arafatom sve do njegove smrti 2004. godine.

Arafat je umro pod okolnostima koje su najvećim delom i dalje nerazjašnjene, a deo palestinske javnosti otvoreno sumnja da je Dahlan umešan u potencijalno trovanje palestinskog lidera. Glavni argument za ovu tezu je to što je 2007. Godine objavljeno pismo koje je navodno on napisao 2003. godine Šaulu Mofazu, tadašnjem izraelskom ministru bezbednosti. "Budite sigurni da su dani Jasara Arafata odbrojani, ali dopustite nam da se njega rešimo koristeći naše, a ne vaše metode", napisao je Dahlan u pomenutom pismu.

Mahmud Abas, koji je danas predsednik Palestinske samouprave, i Dahlan kasnije su imali brojne sukobe, što zbog korupcije za koju je Dahlan optuživan, što zbog očigledne Dahlanove ambicije da bude na čelu Palestinske samouprave, navodi portal *Middle East Eye*.

Ipak, najveći protivnici Dahhana u Pojasu Gaze su pripadnici Hamasa, terorističke organizacije koja je pobedila na prvim izborima u Pojasu Gaze 2006. godine. Dahlan je tada javno pretio će da uništi Hamas, ali i da će se obračunati sa svim članovima Fataha koji priđu Hamasu. Prema dokumentima koje je objavio *Vanity Fair* 2008. Godine, američka administracija je nakon pobjede Hamasa bila zainteresovana da pruži finansijska sredstva Dahlanu kako bi skinuo Hamas sa vlasti. Taj plan ne samo da nije uspeo, već je Hamas organizovao kontra puč protiv Fataha. Dahlan je podneo ostavku na svoju poziciju 2007. godine, a 2011. je i zvanično izbačen iz Fataha nakon konstantnih kritika Abasa i tvrdnji pojedinih zvaničnika Fataha da je učestvovao u trovanju Arafata, navodi izraelski list *Hareetz*. U odsustvu mu je suđeno i zbog korupcije 2014. godine.

Tepić: Pozvala sam se na pisanje stranih medija

Narodna poslanica i potpredsednica *Stranke slobode i pravde*, Marinika Tepić, je na pomenutoj konferenciji rekla da se Dahlan nalazi na Interpolovoj poternici. Međutim, o ovome postoje različiti navodi u stranim medijima. Prema pisanju portala *Middle East Monitor* iz maja ove godine, palestinske vlasti su zahtevale da on bude stavljen na poternicu, ali da je Interpol ovo odbio, navodeći da su u pitanju političke optužbe. Ovo je drugi put da palestinske vlasti pokušavaju da za Dahlanom izdaju poternicu.

Tepić je u razgovoru za *Talas* rekla da je iz stranih medija dobila informaciju da je za njim

izdata Interpolova poternica. "Ja sam se pozvala na informacije koje su objavljene od najmanje pet stranih medija još 2017. godine, kada je Palestina ušla u Interpol, ali unutar Interpola postoji debata o tome da li su optužbe protiv njega političke. Ako odete na sajt Interpola i tamo potražite poternicu, to nije relevantno, jer su samo "crvene" poternice dostupne javno. Portal *Middle East Monitor* je pisao o tome, a takođe su dosta izveštavali i crnogorski mediji, pošto je on prvo poslovaо u Crnoj Gori", navela je Tepić.

Od Palestine do Tadićeve vile

Dahlan je nakon odlaska iz Palestine otišao u UAE, gde je radio kao savetnik šeika Muhameda Bin Zajeda al Nahjana, koji je prestolonaslednik Abu Dabija, navodi portal *Middle East Eye*.

Njegov angažman na Balkanu počeo je 2012. godine kada je dobio državljanstvo Crne Gore. Portal *Middle East Eye* 2015. godine objavio je da nije jasno po kom osnovu je on dobio crnogorsko državljanstvo, ali da je to gotovo izvesno povezano sa investicijama Dahlana u Crnoj Gori. Ovaj portal navodi i da investicije u Crnoj Gori treba da predstavljaju samo paravan za pranje novca koji je Dahlan nezakonito prisvojio u Palestini. Mohamed Rašid, jedan od glavnih Dahlanovih partnera u Crnoj Gori, u bliskim je odnosima sa Milom Đukanovićem, predsednikom Crne Gore.

Dahlan je 2013. godine dobio srpski pasoš, a do 2014. godine srpske passoše dobili su i članovi njegove porodice i bliski saradnici, kako navodi istraživačka mreža BIRN. Oni su tada izvestili i da Dahlan iznajmljuje luksuznu vilu u beogradskom naselju Dedinje, u kojoj je nekada boravio bivši predsednik Boris Tadić.

Kako izveštava portal *Middle East Eye*, Dahlan je organizovao posetu Mila Đukanovića UAE, a ova poseta je kasnije doprinela i poboljšanju odnosa Srbije i Crne Gore. Tadašnji predsednik Srbije Tomislav Nikolić mu je 2013. godine dodelio priznanje zbog "doprinosa saradnji između Srbije i UAE". Prema pisanju ovog portala, Dahlan je bio i iza raznih drugih investicija ove arapske zemlje u Srbiji, počevši od prodaje državne kompanije JAT, pa sve do dogovora o izvozu srpskog oružja.

Razvijena proizvodnja oružja čine Srbiju naročito privlačnim mestom za poslovanje, a postoje sumnje i da se srpsko oružje, koje se izvozi, dalje prodaje zemljama na Bliskom istoku.

Ostali kontroverzni angažmani – pučevi, ubistva, plaćenici?

Dahlan je u UAE obavljao glavnu ulogu savetnika za pitanja bezbednosti, a to je često uključivalo i neke kontroverzne poduhvate. Dahlan je finansirao i pružao logističku pomoć egipatskom

komandantu Abdelu Fatahu el Sisiju, kako bi sa vlasti zbacili Muhameda Morsija, člana grupe Muslimanskog bratstva koji je pobedio na izborima u Egiptu 2012. godine.

Turski list *Yeni Safak* prošlog novembra objavio je da su 4 člana Dahlanova obezbeđenja učestvovala u prikrivanju dokaza ubistva saudijskognovinara Džamala Kašogija. List navodi da su u pitanju bili isti ljudi koji su 2010. godine bili povezani sa ubistvom Mahmuda al-Mabhifa, uticajnog člana Hamasa.

Džamal Kašogi je bio kolumnista Vašington posta koji je godinu dana živeo u samonametnutom egzilu u SAD. Kašogi je poslednji put viđen 2. oktobra na sigurnosnim kamerama pri ulasku u saudijski konzulat u Turskoj radi preuzimanja dokumenata koji potvrđuju njegov razvod, a nakon toga mu se gubi svaki trag.

BuzzFeed navodi da je Dahlan koristio plaćenike u borbi protiv članova pokreta Al-Islah u jemenskom građanskom ratu, specifično targetirajući visoke zvaničnike ove organizacije. Kako navodi *BuzzFeed*, Al-Islah je jemenski ogrank organizacije Muslimansko bratstvo, ali ih vlasti u UAE tretiraju kao terorističku organizaciju. Grupu plaćenih boraca predvodio je Abraham Golan, a ovo je privuklo pažnju američkih medija, jer su neki od plaćenih boraca bili i američki ratni veterani.

Koja je Dahlanova uloga u Srbiji?

Portal *Middle East Eye* navodi nekoliko potencijalnih objašnjenja za sve veći angažman Dahlana i UAE u Srbiji. Ono što je gotovo sigurno jeste da je Srbija privlačna UAE zbog industrije oružja, što je važno, ako uzmemu u obzir da ova zemљa sve više ulaze u svoju vojsku, kao i da konflikt u Jemenu i dalje traje.

Drugo potencijalno objašnjenje je da aktivnim prisustvom u Srbiji UAE želi da spreči uticaj Turske na Balkanu. Dodatno, zbog svojih veza sa američkim i izraelskim zvaničnicima, Dahlan je odličan medijator za ostvarivanje njihovih interesa u Srbiji. Ipak, teško je zasigurno ući u razloge njegovog angažmana ovde, s obzirom na to da je veliki deo poslova i dogovora u koje je on uključen i dalje nepoznat javnosti. Bez obzira na to, Dahlan je u najmanju ruku kontroverzna ličnost, a bliska saradnja sa predsednikom Vučićem treba da bude razlog za zainteresovanost javnosti.

Politika, Vruće teme
October 24, 2019

Sokrat, Bodler i Sartr

Čini mi se da je podjednako vredno razmišljanja to što je Paskal, Sartrov prethodnik u jansenističkom stavu, možda zbumjeni adolescent u potrazi za čistotom, pronašao (privremenim) raj u matematici. Zreli Paskal kasnije će kazati da smo svi mi galijaši okovani za istu galiju, u iščekivanju smrti. Ako se toj ideji oduzme, nada u Boga, ono što ostaje, sasvim liči na Sartrovu misao.

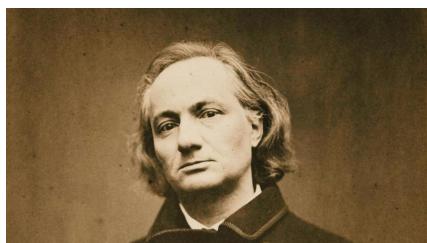
U jednom eseju napisanom 1953. pomislio sam da sam ustanovio vezu između Sartra i Sokrata, vezu koja mnogo toga otkriva po pitanju njegove misli i njegovog smisla postojanja. Obojica su ružni, obojica mrze telo, obojica teže jednom savršenom duhovnom poretku. Odvratno im je sve što je mekano i ljjigavo, a to je najgrublje ljudski oblik čoveka i svega u vezi sa njim, jer čak nema ni onu čistotu kakvu ima mineral ili kristal. Treba li da nas čudi što je Sokrat izmislio platonsko učenje? Tvorevine umetnosti i misli uglavnom su kao snovi – čin sukobljavanja. A platonsku misao nije mogla izumeti neka rasa bestelesnih anđela, nego ljudi strasni kao što su Grci, a posebno jedna osoba koja, kako je rekao neki stranac kada ga je upoznao, ima „sve poroke oslikane na svom licu“... Za tog filozofa, kao što će više od dvadeset vekova biti za Sartra, otelovljenje je pad, prvo bitno zlo. I upravo zato što je vid najistančanije čulo, najbliže čistom duhu, kao i zbog perverzne moći koju ima nad njima, oba filozofa će tome čulu dati prevashodno mesto u filozofiji. I tako, počev od toga Grka, neprijatelja telesnog, filozofija će postati čista kontemplacija koja prezire telo i krv; moraće da se čeka sve do egzistencijalizma da bi ta svojstva konkretnog čoveka ušla u filozofsko razmišljanje, makar to bilo onako protivrečno kao kod Sartra koji, ako je svesno i bio egzistencijalist, psihanalitički je uvek bio platonovac, racionalista.

Smrt Sokratova, Jacques-Louis David (1787)

Maril-Alber u jednom oštrom ogledu smatra za važnu činjenicu to što je Sartr pokušao da dokaže neke od svojih ideja na Bodlerovom liku – to je ličnost koja ga je osvojila toliko da mu je dala nadahnuće za dva njegova junaka: Danijela i mладог Filipa. Ako pretražujemo autobiografske spise pesnika, naći ćemo, osim namere da napiše metafizički roman, i druge crte koje najavljuju Sartra: mržnju prema živoj prirodi, kult neplodnosti, opsednutost svetom leđu ili kristala, patološki platonizam.

Kod Bodlera postoji ista čežnja za čistotom, kao i kod mnogih drugih grešnika, telom koji se osećaju krivima, ista dnevna mržnja prema telesnom koja je upravo naličje njegove noćne slabosti. A kako je žena nešto zemaljsko u najdubljem značenju, vlažno i prljavo po antonomaziji, platonizam je uvek vezan za strah od ženskog (isto kao što je egzistencijalizam, i romantizam uopšte, pobuna ženskih elemenata čovečanstva). Kao i sam Bodler, Rokenten oseća gađenje od dodira sa organskim svetom i čezne za čistim univerzumom koji paradigmatski predstavlja svet muzike i geometrije. Čezne za crncem koji se, sred nesavršenosti i ružnoće, u prljavom sobičku jednog njujorškog oblakodera, „spasava“ stvarajući melodiju koja će zauvek pripadati večnom i apsolutnom svetu. Čini mi se da je podjednako vredno razmišljanja to što je Paskal, Sartrov prethodnik u jansenističkom stavu, možda zbumjeni adolescent u potrazi za čistotom, pronašao (privremeni) raj u matematici. Zreli Paskal kasnije će kazati da smo svi mi galijaši okovani za istu galiju, u iščekivanju smrti. Ako se toj ideji oduzme, nada u Boga, ono što ostaje sasvim liči na Sartrovu misao. Sve u svemu, sa osećajem niže vrednosti koji imaju ružni, Sartr dodeljuje pogledu drugih gotovo natprirodnu moć da nas okameni i potčini; jer svet stvari je svet determinizma i postvariti čoveka znači oduzeti mu slobodu. Ljudsko biće se tako pokazuje kao dvosmislena i dramatična borba između predodređenosti fizičkog sveta i slobode svesti.

Šarl Bodler

Od ove temeljne činjenice potiče niz posledica koje pokazuju ontološku vrednost stida, srama, odevanja i simulacije. Osećam stid zato što me posmatraju a to ne dokazuje samo moje sopstveno postojanje, nego i postojanje drugih bića kao što sam ja. Zajednički život tako se pokazuje kao borba na život i smrt između podjednako slobod-

nih svesti, od kojih svaka pokušava da okameni onu protivničku. Kada se oblačimo, kada prikrivamo, kada se maskiramo, pokušavamo da zavarimo neprijatelja. Ropstvo dostiže najveću i najviše ponižavajuću kulminaciju u polnom činu, gde je golo telo izloženo uz najveću nezaštićenost i u kojem reč „posedovanje“ dobija filozofski smisao, s onu stranu čisto telesnog.

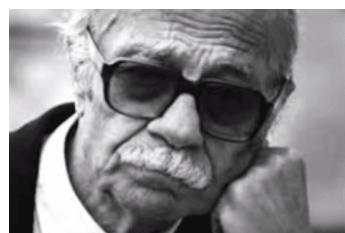
Munije upotrebljava jedno Sartrovo tumačenje psihologije, koje se približava onome koje mi sada realizujemo. Snažno osećaju biće i pate zbog toga što ih svet uzurpira: svet neprijateljski, mračan, preteći. Možda ih ova iskonska slabost, taj osećaj bespomoćnosti vodi tome da utvrde vrednost angažovanja, baš kao što nedostatak neke osobine može da nas usmeri ka profesiji koja je nadoknađuje – kao Demostenova mucavost. Već kod Kjerkegora se naslućuje to bekstvo pred opsadom braka i sveštenstva, uz pomoć dijalektičke piruete ili ironije. Ali ni kod koga drugog nije očigledniji taj utisak nego kod Sartra, za koga je „svet suvišan“ i preti da proguta ja; otuda važnost koju u njegovoj egzistencijalističkoj psihoanalizi dobija istovremeno fizički i ontološki pojam ljigavosti. U ljigavom, drugi kao da se prepusta mome dodiru da bi me bolje lišio mene samog.

www.deviantart.com

Rečju – to je univerzum jednog paranoika.

Zar taj bes prema biću ne iskazuje osećaj neuspeha u onome što Marsel naziva „bračnom vezom čoveka sa životom“? Ovde Munije dobrim delom prihvata kritiku nekih marksista upućenu Sartrovoj misli. Govori se mnogo o angažovanosti, ali za šta se uhvatiti? Za ništavilo? Za totalni absurd? Mislim da je upravo ta protivrečnost između dubokog i mračnog uvida u Mučnini i njegovog jansenističkog osećanja krivice ono što podstiče na društvenu borbu: njegov politički aktivizam predstavlja reakciju volje koju njegova ontologija podriva u temelju. *XXZ magazin*

Ernesto Sabato

Booka

Ljubavni život

Provokativna priča Jevrejke koju je kupilo 2 miliona Nemaca stigla u naše knjižare - "Ljubavni život" Cruje Šalev.

Zavodljiv roman o ženskoj seksualnosti, destruktivnim željama i transformišućem uticaju strasti

Izdavačka kuća Booka iz Beograda upravo je objavila provokativni roman izraelske spisačice Cruje Šalev "Ljubavni život". Reč je o zavodljivom romanu o ženskoj seksualnosti, destruktivnim željama i transformišućem uticaju strasti.

Jara je mlada, udata žena na postdiplomskim studijama, Arike je muškarac dvostrukog starosti od nje, prijatelj njenih roditelja iz mladosti. Ono što započinje kao toliko puta ispričana priča o burnoj vezi mlade žene i starijeg muškarca brzo se pretvara u grozničav, uznemirujući kurs anatomije opsesije. Jara se od prvog trenutka prepusta neodoljivoj erotskoj privlačnosti kojom Arike zrači – njegova arogancija i proračunata uzdržanost jednak je uzbuduju koliko i odbijaju. Ona zaboravlja na sebe, svoje potrebe i želje, a trenuci vrhunskog užitka stapaju se s poniženjem i samoomaložavanjem.

Napisan jedinstvenim stilom, u kome se opaža prepliću s mislima i snovima, što svemu daje poetski ritam, *Ljubavni život* omogućava čitaocima da zarone u kovitlac osećanja i impulsivan i svojeglav um pripovedačice. Zavodljiv i provokativan, roman istražuje kako telo i seksualnost, tako i psihološke aspekte ljubavi, požude i strasti.

"Ljubavni život" je u Nemačkoj prodat u dva miliona primeraka, a *Der Spiegel* ga je uvrstio u dvadeset najboljih romana svetske književnosti u poslednjih četrdeset godina.

Cruja Šalev rođena je 1959. u kibucu u Izraelu. Magistrirala je teologiju i radi kao urednica u izdavačkoj kući „Keter“. Autorka je romana *Ljubavni život* (1997), *Muž i žena* (2000), *Kasna porodica* (2005), *Ostaci ljubavi* (2011) i *Bol* (2019).

Dobitница je brojnih nagrada, među kojima su Zlatna i Platinasta književna nagrada izraelskog Udruženja izdavača, nagrade ACUM (1997, 2003. i 2005.), nemačka književna nagrada „Korine“ (2001), francuske nagrade „Amfi“ (2003) i „Femina“ (2014). Dela su joj prevedena na dvadeset sedam jezika.

Trilogiju o ljubavi i međuljudskim odnosima, započetu romanima *Ljubavni život* i *Muž i žena*, završila je 2005. godine romanom *Kasna porodica*, koji je pisala dok se oporavljala od teških povreda zadobijenih prilikom bombaškog napada na autobus nedaleko od njene kuće.

Živi u Jerusalimu s trećim suprugom i dvoje dece.

“Tako počeh da se skidam u autu, prvo čizme, pa zatim i nailon čarape. Uvijam se da ih ne bih pocepal, poput džinovskog pauka s nekoliko dugih nogu koje se zapliću jedna u drugu. Uklonila sam nepotreban komad koji sam nosila i sve ostalo ponovo obukla pa mu mahnula gaćicama i on se zadovoljno osmehnuo i gurnuo ih u džep od pantalona kao da su to maramice i one su odande virile čak i kad smo izašli iz automobila i krenuli peške. Namerno ga nisam pitala kuda idemo. Ako je to avantura, onda nek bude do kraja. Znala sam da očekuje da ga pitam da bi mogao da se izner-vira, jer želi da imam potpuno poverenje u njega, bezuslovno, pa rekoh sebi da danas primenjujem puno poverenje i živim bez donjeg veša, kao da činim napredan korak na putu do ženstvenosti ili bolje rečeno, konkubine. Zamišljala sam kako će me ljudi pitati šta radim, a ja ću im odgovoriti: „Ljubavnica sam“, i to s takvim ponosom da ću ih iznenaditi.

Pokušah ponovo da pozovem Jonija, čujem kako se zvono prolama kroz sobe malog žutog stana, izlazi iz dnevne sobe pa kroz kuhinju prelazi u malu spavaću sobu s krvim ormanom, mora da je mračna u ovo doba dana, jer teško drveće skriva zalazak sunca, a radijatori sad počinju da je zategrevaju trepereći polako i postojano, možda me na stolu na ulazu čeka pismo, najtužnije pismo koje se može zamisliti, baš ne bi trebalo da pokušavam, jer šta ću s njim, šta ću uopšte, šta može da se učini s ovim životom, jer je nemoguće da se sve mirno sredi, kao i kod bolesti – lek se uzima da se reši jedan problem, ali istovremeno on izaziva drugi. Uzmemo lek protiv glavobolje, bol prođe, ali se dobije čir, pa se uzimaju lekovi za čir, a onda dobijemo kiselinu, pa pijemo nešto protiv toga, ali to izazove mučninu, pa se uzme lek protiv mučnine koji ponovo izazove glavobolju, pa na kraju poslednja bolest uđe i nađe široko otvorena vrata

poput Zlatne kapije u dalekom Istanbulu i samo joj preostaje da poveže sve te krajeve i završi priču. Dosadno ti je s Jonijem pa si otišla Arijeu, s njim ti zaista nije dosadno, ali ne možeš da dišeš pored njega, zato idi pa traži nekog pored koga ti neće biti dosadno, a moći ćeš i slobodno da dišeš, a ako ga i nađeš, otkrićeš da on više voli muškarce ili devojčice, i to u onom boljem slučaju, ako uspeš da izadeš odavde.

Kakva šteta što je to nemoguće, najviše bih volela da živim nekoliko paralelnih života istovremeno, da jedno ne bude na račun drugog, to bi bilo rešenje za sve naše probleme, uzeti lek protiv glavobolje a ne dobiti čir i uzeti lek za čir bez izaživanja kiseline, i tako sam dobila osećaj novih vesti, potpune slobode, pa sam počela da planiram kako ću je razviti kad izadem odavde, pa umesto da prelazim iz jedne reinkarnacije u drugu posle smrti, sve ću uspeti da postignem tokom života i toliko sam bila zadovoljna svojim rešenjem da sam istog trena zaspala.”

<https://www.booka.rs/knjige/savremena-knjizevnost/ljubavni-zivot/>

09.03.2021.

Dušica Stojanović Čvorić

Dušica Stojanović Čvorić je rođena 1967. Godine u Beogradu, gde je završila osnovnu i srednju školu i diplomirala na Filozofском fakultetu, odsek arheologija. Postdiplomske studije nastavila je na Univerzitetu Tel Aviv, na grupama za klasičnu arheologiju i klasične jezike i istoriju.

Po povratku iz Izraela, 1999. godine, posvetila se nastavi hebrejskog jezika u jevrejskim zajednicama u Srbiji (Beograd, Pančevo, Subotica, Zrenjanin). Autorka je udžbenika za početni kurs hebrejskog jezika. Redovno je pohađala seminare za predavače hebrejskog jezika koji su se održavali u Odesi, Parizu i Budimpešti. Poslednjih godina se posvetila i prevođenju izraelske književnosti s hebrejskog jezika.

Prevela je: *Čovek bez senke* Josija Levija, *Doli Siti* Orli Kastel-Blum, *Cila Judit Kacir, Sećanje na ljubav* Jicaka Bara Josefa, *Pet godišnjih doba* Avrama B. Jošue, zbirku dvadeset pesama savremene poezije Riki Daskal, *Zajednička soba i Život se sa mnogim mnogo poigrao* Davida Grosmana.

Vladimir Matković

Cruja Šalev

„Nije mi bio ni otac ni majka, pa zašto mi je onda otvorio vrata njihovog stana ispunjavajući uzani prostor svojim telom, stiskajući kvaku na vratima; ustuknem – mora da sam pogrešila sprat, ali je ukrasna pločica na vratima tvrdoglavu govorila da je to njihov stan, odnosno da je to bio, i slabšno sam upitala šta se dogodilo s mojim roditeljima...“

Izdavač - BOOKA

„... a on je širom otvorio svoja velika siva usta: „Ništa im se nije dogodilo, Jaro‘, i moje ime se koprcalo u njegovim ustima kao riba ulovljena u mrežu; ulećem unutra, ruka mi se očeše o njegovu glatku, prolazim kroz praznu dnevnu sobu i otvaram vrata njihove spavaće sobe“, ovako počinje sjajan roman „Ljubavni život“ izraelske književnice Cruje Šalev koji je sa hebrejskog prevela Dušica Stojanović Čvorić, a objavila Booka.

Budući da hebrejski, još uvek, ne govorim i ne razumem, ne mogu da, što inače u slučaju jezika koje govorim i razumem redovno radim, uporedim prevod s originalnim.

Ovog puta moram da se oslonim isključivo na prevodioca, a kad je o onome što Dušica Stojanović Čvorić prevodi reč moje čitalačko poverenje je samo potvrdila.

Čitanje njenih prevoda sa ivrita je čisto hedonističko uživanje u lepoj književnosti.

Prevodila je knjige Davida Groismana i Avrama Jošue koje je objavio Arhipelag, pa Judit Kacir koju je objavio Clio, ima ih još mnogo, sasvim dovoljno da kad vidite da je prevod njen, toj knjizi

mozete da se prepustite, ništa ne škripi, ne boli vas glava i ne razmišljate šta je pisac napisao i kako se prevodilac dovijao.

Štaviše, zaintrigira vas da savremenu književnost napisanu na ivritu istražujete, doduše preko španskih i engleskih prevoda, na ova ova jezika se izraelski savremeni autori prevode i izbor nije loš.

Roman „Ljubavni život“ slojevit je, karakterizacija likova, igra moći, erotiku, intrigantno su ispreplitani.

Tih tristotinak stranica vas vuče da ih pročitate u dahu.

Uglavnom, da ne prepričavam knjigu, izdavač ju je predstavio ovako: „Jara je mlada, udata žena na postdiplomskim studijama, Arije je muškarac dvostruko stariji od nje, prijatelj njenih roditelja iz mladosti. Ono što započinje kao toliko puta ispričana priča o burnoj vezi mlade žene i starijeg muškarca brzo se pretvara u grozničav, uz nemirujući kurs anatomije oopsesije. Jara se od prvog trenutka prepusta neodoljivoj erotskoj privlačnosti kojom Arije zrači – njegova arogancija i proračunata uzdržanost jednak je uzbudjuju koliko i odbijaju. Ona zaboravlja na sebe, svoje potrebe i želje, a trenuci vrhunskog užitka stapaju se s poniznjem i samoomalovažavanjem“.

Ko voli dobru i napetu erotiku može slobodno da zaboravi na razne nijanse sive E. L. Džejms, koje su književno loše i problematične, ali je pre nekoliko godina marketing bio učinio svoje pa je serija tih knjiga osvojila planetu i snimljeno je nekoliko filmova.

Ne piše se samo u Americi i bestseler lista Njujork tajmsa nije jedini kriterijum da je neka knjiga dobra, štaviše tamo svakakve budalaštine često zauzmu nekoliko prvih mesta.

Piše se i na drugim jezicima i to odlično.

Danas, 4. mart 2021.

Cruja Šalev

V.M.

Nešto prorušeno u ljubav

Galija Oz u svojoj autobiografiji optužila oca Amosa Oza, slavnog izraelskog pisca, da je kao dete maltretirao

„Dok sam bila mala otac me je tukao, vređao i maltretirao“, piše u svojoj upravo objavljenoj autobiografiji izraelska književnica za decu Galija Oz, čerka jednog od najvećih izraelskih književnika, Amosa Oza.

Foto: EPA-EFE/PETER KOLLANYI

Objavlјivanje ove biografije izazvalo je burne reakcije u Izraelu, budući da je sećanje na Amosa Oza, koji je rođen u Jerusalimu 1939, a preminuo je u Tel Avivu 2018, još uvek živo.

Izraelci ga uglavnom doživljavaju kao nacionalnu veličinu koja je univerzalno opšteprihvaćena i kao ikonu pacističke levice.

Izraelski mediji prenose da je biografija Galije Oz „Nešto prorušeno u ljubav“ provokativna. Autorka piše da ispadni njenog oca nisu bili „slučajno gubljenje kontrole, niti povremena čuška tu i тамо, nego ustaljena sadistička rutina čije su posledice teške“.

Mnogi su objavlјivanje knjige dočekali suzdržano, jer je objavlјivanje porodičnih tajni veoma delikatna stvar.

Pedesetšestogodišnja Galija Oz druga je čerka pisca čuvene knjige „Priče o ljubavi i tam“ (kod nas ju je objavila Laguna, u prevodu Žermen Filipović).

„U nasilju je bio kreativan. Vukao me je po kući i gurao me je niz strepenice. Ponašao se prema meni kao prema smeću, nikada nije gubio prisegnost. Moj zločin je bio taj što postojim, zato kažnjavanju nikad nije bilo kraja, sve dotele dok

nije video da sam potpuno slomljena“, piše u svojoj knjizi Galija Oz.

Žvaničnih reakcija porodice Oz na Galijine optužbe nije bilo.

Jedino se porukom na Triteru oglasila istoričarka Fanija Oz Salcberger, najstarija od troje dece Amosa Oza.

„Mi smo poznavali drugačijeg oca. Brižnog i pažljivog oca koji je voleo svoju porodicu. Galijine optužbe, čiji bol deluje realno, u suprotnosti su sa potpuno drugačijim uspomenama na oca koje ćemo čuvati u svojim srcima dok smo živi“, poručila je na Triteru Galija Oz.

Galija Oz je rekla kako je čekala smrt svoga oca kako bi mogla da ispriča svoju priču.

Amos Oz ju je, kako sama kaže, upozoravao da će je, ako se usudi da progovori o maltretiranju, diskreditovati u izraelskim intelektualnim krugovima.

Književni kritičari u izraelskoj štampi su nakon objavlјivanja Galijine knjige odmah pronašli dodirne tačke sa Ozovim romanom „To Know a Woman“ iz 1989. godine.

U tom romanu glavni junak je bivši špijun koji je ostao udovac i živi sa tvrdoglavom čerkom koja boluje od epilepsije.

Danas, 26.2.2021.

Terorizam kao oruđe palestinskih ekstremista

Tekst je objavljen u Politikinom dodatku KULTURA UMETNOST NAUKA 27.3.2021. možete ga pogledati i na [linku](#).

Jovana Pešić

Novi pogled na najstariji konflikt na svetu

U subotu, 27. marta 2021, dnevni list Politika je u kulturnom dodatku objavila prikaz knjige Tijane Sorgić, "Terorizam kao oruđe palestinskih ekstremista", izdavač je Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd 2021.

U knjizi Tijane Sorgić dominantna je usredostenost na optužbe protiv Izraela, kojim se međunarodna zajednica veoma površno bavila.

Kada su Goldu Meir pitali kada će stići mir na Bliski istok, prva izraelska premijerka dala je odgovor koji je međunarodnu zajednicu naterao na razmišljanje: „Imaćemo mir s Arapima kada oni budu više voleli svoju decu nego što mrze nas.“ Ta izjava valjda najbolje oslikava izraelski pogled na najduži i najkomplikovaniji sukob na svetu, a istraživačka knjiga "Terorizam kao oruđe palestinskih ekstremista" autorke Tijane Sorgić srpskim čitaocima pružiće novi uvid u višedecenijski sukob između Izraela i Palestine, i terorističke akcije palestinskih ekstremista, ali i odgovor na pitanje zašto palestinski terorizam nalazi opravdanja na međunarodnoj sceni.

Knjiga će verovatno otvoriti polemike o ulozi palestinskih terorista, korenima njihovih organizacija i načinima na koji instrumentalizuju medije. Autorka, koja se dubinski bavi ovom temom, prikazuje i genezu samog sukoba, opisuje kako su kroz istoriju do danas Jevreji demonizovani s posebnim osvrtom na ulogu muftije Hadž Amina el Huseinija, koji će tokom Drugog svetskog rata postati lider na arapskim prostorima, a u komunikaciji s Hitlerom i njegovim režimom otvoreno podržavati genocid nad Jevrejima. Za muftiju Huseinija, čije se ime nezasluženo retko spominje u analizama današnjeg konflikta, vezuje se i glavna kleveta prema kojoj je Jevrejka otrovala proroka Muhameda, a na toj kleveti su nikli i neki od dubokih korena današnjeg animoziteta muslimana prema jevrejskom narodu.

U knjizi Tijane Sorgić dominantna je usredostenost na optužbe protiv Izraela, kojim se međunarodna zajednica veoma površno bavila. Teroristički napadi na izraelske civile, prema tvrdnji autorke u uvodu dela, tumačeni su kao radikalizacija borbe za formiranje palestinske države na teritoriji Izraela, iako način na koji se ta borba vodi ukazuje da je krajnji cilj, zapravo, ukidanje države Izrael.

U istraživanju se pravi razlika između terorizma, čije se prve karakteristike uočavaju kod eks-

tremne levice, i drugih oblika političkog nasilja, objašnjava se značenje pojma džihad i njegov razvoj kroz vekove, faze razvoja islamskog prava, kao i reforma islam-a za koju se vezuje organizovanje radikalnih islamista. Predviđeni su i ciljevi islamskih terorističkih organizacija u okruženju Izraela, te ratni zločini koje su počinili.

U knjizi se opisuje kako terorističke organizacije pokušavaju da se sakriju iza slike boraca za slobodu čiji je cilj da uspostave kontrolu nad određenom teritorijom, iako se, po definiciji, terorističkim organizacijama moraju smatrati one koje za cilj imaju napade na civilno stanovništvo i objekte.

Kada je reč o džihadu, autorka se osvrće na tradicionalno shvatanje, prema kojem ta reč predstavlja muslimansko osvajanje kroz bitke i način borbe muslimana protiv nemuslimana, dok je šehid predstavlja mučenika koji je umro u borbi za svoju veru, a od Alaha za to dobija mnoštvo darova u raju. Autorka navodi da se slična shvatanja neguju i u palestinskom društvu, koje veliča „bombaše samoubice“, jer verski autoriteti smatraju da je žrtvovanje svog da bi se oduzeli tudi životi zapravo dar, dok u školama decu uče da su bombaši samoubice heroji čijim stopama treba da idu.

Država Izrael, prema objašnjenju u knjizi, tokom vojne operacije „Zaštitna ivica“ 2014. godine, našla se na udaru optužbi terorističke organizacije Hamas, koja je svetu predstavila da je izraelska vojska napala palestinske civilne objekte, iako je Hamas civilne objekte namerno koristio u vojne svrhe i u njima skladišto oružje ne bi li izgledalo da je izraelska vojska namerno žrtvovala građane.

U knjizi se opisuje kako su internet i društvene mreže omogućile širenje radikalnih islamskih ideja, zloupotrebljavajući zapadnjačke liberalne principe, kojima je osnov sloboda mišljenja i izražavanja, te se kravati napadi postavljaju na društvene platforme s ciljem pridobijanja što više pristalica. U knjizi su predstavljeni i primeri u kojim palestinski mediji teroriste nazivaju herojima, što se posebno očituje na primerima napada na Izrael, kojim se krše sporazumi iz Oslo iz 1993. i 1995. godine, u kojim se palestinska uprava obavezala da neće koristiti terorizam. Palestinski teroristi su, kako piše autorka, pozivajući se na podatke izraelskog ministarstva spoljnih poslova, od 1993. do 2000. godine prouzrokovali smrt više od 269 osoba u Izraelu. Palestinska televizija je, potom, 2000. godine emitovala, kako autorka tvrdi, monitorani snimak na kome izraelski vojnik puca devojčici u leđa. Takvo izveštavanje predstavlja huškanje palestinskog stanovništva na nove napade na Jevreje.

Poslednja poglavija otvaraju još jednu kontroverzu – o ulozi Irana u finansiranju, logistici i obuci palestinskih terorističkih organizacija. Analizira i nuklearni sporazum Irana, pet zemalja stalnih članica Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i

Evropske unije, koji je potписан 2015. godine. Autorka tvrdi da taj sporazum može biti poguban, jer potencijalno omogućava Iranu da za dve i po decene praktično postane legalna nuklearna sila u regionu.

Povezivanjem istorijskih činjenica, autorka stavlja sukob između Izraela i Palestine u sadašnji kontekst, s ciljem da napravi jasnu razliku između terorizma s ekstremnom verskom dimenzijom i oslobođilačkog pokreta. Ovo polemičko i podsticajno delo sadrži viđenja koja bacaju novo i zanimljivo svetlo na najsloženiji sukob u današnjem svetu, i zato može biti od značajne koristi za novo razumevanje uloge i položaja učesnika u tom konfliktu.

Politika, 27.3.2021.

U subotnjem kulturnom dodatku Politike je objavljen prikaz moje knjige Terorizam kao oruđe palestinskih ekstremista. Izuzetno sam zahvalna na duboko analitičnom prilazu i deskripciji moje knjige, što pruža čitaocima uvid u fokuse, koji će im, nadam se, biti zanimljivi, vredni pažnje i opskrbiti ih novim informacijama, pomoći kojih će slobodno formirati svoje stavove.

U ovom broju

Ben-Dror Yemini: Industrija laži

Marina Vulićević: Odlazak Žike

Bogdanovića

Žika Bogdanović: Branko Davidović, mitski junak srpskog knjižarstva

Predrag Finci: Djedinjstvo, sjećanje

Tomislav Marković: Čekajući prevod

'Filosofije palanke' na hrvatski jezik

Boško Jakšić: Da li će državljanin Srbije postati predsednik Palestine?

Marta Vasić: Ima neka tajna arapska veza –ko je kontroverzni Mohamed Dahlan?

Ernesto Sabato: Sokrat, Bodler i Sartr

Booka: Ljubavni život

Vladimir Matković: Cruja Šalev

VM: Nešto prerušeno u ljubav

Jovana Pešić: Novi pogled na najstariji konflikt na svetu

Alia Mundi

Magazin za kulturnu raznolikost

<https://istocnibiser.wixsite.com/ibis>

<http://aliandumdimagazin.wixsite.com/alia-mundi>

Ne zaboravite da otvorite

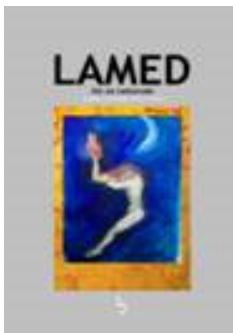
www.makabijada.com

http://balkan-sehara.com/prical_2017.html

Istraživački i dokumentacijski centar

www.cendo.hr

Lamed

List za radoznaće

Redakcija - Ivan L Ninić

Adresa: Shlomo Hamelech 6/21

4226803 Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 61 14

e-mail: ninic@bezeqint.net

<https://listzaradoznaće.wixsite.com/lamed>

*Logo Lameda je rad slikarke
Simonide Perice Uth iz Vašingtona*